

Estlandssvensk Eestirootslane

Nummer 1-2020

Estlandssvensk/Eestirootslane

Utgiven av Estlandssvenskarnas Kulturförvaltning
 Väljaandja Eestirootslaste Kultuuriomavalitsus
 Rüütli 9
 10130 Tallinn
 Tel: +372 644 1921
 E-post: info@eestirootslane.ee
 Hemsida/Koduleht: www.eestirootslane.ee
 Bank/Pank: Swedbank EE462200221043163932
 Eestirootslaste Kultuuriomavalitsuse sihtasutus

Ansvarig utgivare/Vastutav väljaandja:

Ülo Kalm

Redaktion/Toimetus

Ingegerd Lindström, redaktör, Jana Stahl

Översättningar: *Linus Ganman, Ivar Rüütli*

Tryck/Trükikoda: *Printon Printing House, Tallinn*

ISSN 2000-2416

Styrelsen i Estlandssvenskarnas Kulturförvaltning Eestirootslaste Kultuuriomavalitsuse juhatus

Estlandssvenskarnas
 Kulturförvaltnings
 ordförande Ülo Kalm

Eestirootslaste
 Kultuuriomavalitsuse
 esimees Ülo Kalm

Kulturförvaltningens
 styrelseordförande
 Jana Stahl

Omaavalitsuse juhatus
 esimees Jana Stahl

Estlandssvenskarnas
 Kulturförvaltnings vice ordförande
 Ingegerd Lindström

Eestirootslaste
 Kultuuriomavalitsuse aseesimees
 Ingegerd Lindström

Vice ordförande i styrelsen
 Elna Siimberg

Omaavalitsuse juhatus
 aseesimees
 Elna Siimberg

Ledamöter i Kulturförvaltningen/Kultuuriomavalitsuse liikmed

Berit Nuka

Leif Strömfelt

Peeter Paemurru

Lena Weesar
 Ledamot i stiftelsen

Lena Weesar
 Sihtasutuse liige

Kontakt med styrelsen/Juhatus e-posti aadressid
fornamn@eestirootslane.ee/eesnimi@eestirootslane.ee

Kontakt med redaktionen/Toimetuse e-posti aadressid
fornamn@eestirootslane.ee/eesnimi@eestirootslane.ee

*Framsida: Flykt i en liten båt till en oviss
 framtid i Sverige.*

Foto: Mats Bruce

Esikaas: Pögenemine tundmatusse.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING / SISUKORD

Sid/lk 3	Kära medvandrare, <i>Patrik Göransson</i>
Sid/lk 4	Ledaren, <i>Ülo Kalm</i>
Sid/lk 5	Ledaren, <i>Jana Stahl</i>
Sid/lk 6	Ny Kulturförvaltning vald, <i>Ingegerd Lindström</i>
Sid/lk 7	Kultuuriomavalitsuse valimised, <i>Ingegerd Lindström</i>
Sid/lk 8	Minnesdag över flykten för 75 år sedan, <i>Ülo Kalm</i>
Sid/lk 10	Paadipõgenemise 75. aasta mälestuspäev..., <i>Ülo Kalm</i>
Sid/lk 13	Flyktbåt fick folk att snyfta, <i>Mattias Reinholdson</i>
Sid/lk 14	Põgenikepaat pani inimesed pisaraid pühkima, <i>Mattias Reinholdson</i>
Sid/lk 15	Ett flyktingöde för 75 år sedan, <i>Maria Gilbert</i>
Sid/lk 17	Põgenikuna 75 aastat tagasi, <i>Maria Gilbert</i>
Sid/lk 19	Sveriges riksdags talman på besök, <i>Ülo Kalm</i>
Sid/lk 21	Rootsi Riigipäeva spiikri külaskäik..., <i>Ülo Kalm</i>
Sid/lk 23	Ljustra fisk på Odensholm, <i>Valter Erkas</i>
Sid/lk 24	Ahingupüük Osmussaarel, <i>Valter Erkas</i>
Sid/lk 25	Hämtningsresorna från Ormsö till Sverige, <i>Lena Weesar</i>
Sid/lk 31	Äratoomisreisid Vormsilt Rootsi, <i>Lena Weesar</i>
Sid/lk 37	Corona drabbar oss alla, <i>Ingegerd Lindström</i>
Sid/lk 38	Koroonaviirus puudutab meid kõiki, <i>Ingegerd Lindström</i>
Sid/lk 39	Jubilarer juli – december 2020 / Juubilarid juuli – detsember 2020

Kära medvandrare

Patrik Göransson

Kyrkans dörrar är fortsatt öppna också nu under undantagstillståndet. Även om vi inte firar offentliga gudstjänster, är alla fortsatt välkomna till bikt, bön och nattvard, vid de vanliga öppettiderna eller efter särskild överenskommelse.

Det sakramentala livet är för oss människor som bränslet för bilen, och man kommer inte särskilt långt utan att tanka. Det mesta tyder också på att de nuvarande förhållandena inte blir så kortvariga som vi alla hoppades. Vi har nog mera att förbereda oss på ett maratonlopp än en sprintertävling. Viktigt är att inte heller i det långa loppet förtrötts i bön. I bön för dem som har ansvar och beslutsmakt, för statsministern och regeringen, för dem som har att vårda alla våra sjuka och för ordningsmakten, som även den har en ansträngd situation samt för många fler som Herren lägger på våra hjärtan.

I allt detta har vi som vill vara kristna ett stort ansvar, ett ansvar att vara föredömen. Men det hjälper då inte att bara säga, som vissa redan utropat, att vi kommer ut ur krisen som bättre människor och ett bättre samhälle. För att det verkligen skall bli på det sättet behöver vi både som enskilda och gemensamt i bön söka svar på frågan vad Gud vill säga med allt det som sker. Och lika säkert som Kristus har besekrat döden skall han också ge oss segern över Corona i rätt tid.

Ülo Kalm, ordförande
Estlandssvenskarnas Kulturförvaltning

Kära läsare!

Först vill jag tacka alla som kandiderade i höstens val till kulturrådet! Jag önskar att alla ni som blev valda får ha viljan och kraften att bevara och föra vidare det estlandssvenska!

När jag denna soliga vårdag skriver de här raderna bär jag på känslor jag aldrig haft förut.

Redan i en vecka har vi på grund av den jättesnabba spridningen av det hittills i världen okända viruset COVID-19, och att detta har nått Estland, befunnit oss i det undantagstillstånd som Estlands regering har utlyst.

Något sådant kunde ingen av oss föreställa oss för bara en vecka sedan. Aldrig någonsin förut har hela landets skolor behövt stängas eller hela landets barn sättas i hemundervisning. Alla museer, teatrar och bibliotek är stängda för besökare och de anställda om möjligt satta att arbeta på distans.

Många institutioner har omorganiserat sitt arbete. Dessa och många andra radikala åtgärder måste bidra till att hindra att viruset sprids i landet. Vilket vi verkligen hoppas att det gör.

Vad gäller större evenemang råder i hela landet hållningen att de får planeras till årets andra hälft.

Det var tänkt att Estlandssvenskarnas fjärde sångfest skulle hållas i Hapsal den 27 juni, men så blir det inte. Festen skjuts upp och vi återkommer med mer information senare

Det viktigaste för oss alla är att vi klarar av den här besvärliga situationen. Låt oss ta väl vara på oss, och så sjunger och dansar vi igen tillsammans någon annan gång!!!

Meddelanden från estlandssvenskarnas kulturförvaltning

1. Estlandssvenskarnas fjärde sång- och dansfest skjuts på framtiden. Ny tidpunkt för evenemanget kommer att tillkännages på webben, på kulturförvaltningens webbplats och Facebook-sida samt på culturevenemangens webbplatser.
2. Utmärkelsen Estlandssvenskarnas Kulturbärare kommer att delas ut oberoende av undantagstillståndet, men hur och när utdelningen äger rum kommer att beslutas av styrelsen och stiftelsens råd den 2 juni.
3. Estlandssvenskarnas kulturförvaltnings kulturrådsmöte den 25 april är inställt och kommer troligen att äga rum i juni och på grund av undantagstillståndet då i webbmiljö, i likhet med styrelsens och stiftelserådets möten.
4. Estlandssvenskarnas kulturförvaltning anordnar en tävling för att utse ett namn till en informations-

portal som kulturförvaltningen vill öppna för att samla allt som rör den estlandssvenska kultursfären på ett ställe, allt från språkstudier till småskaleproducenter. För det behöver vi ett namn på linje med Lökvägen, Romantiska strandvägen eller Setu Kungarike. Vad skulle du kalla den estlandssvenska kultursfären, där det händer såpass mycket, att vi för att ge en helhetsbild behöver en portal, där allt som händer under den estlandssvenska blåsvartgula flaggan kan presenteras? Vad skulle du kalla den estlandssvenska kultursfären? Ett nostalgiskt namn?

Det hänger på dem som är med och deltar att avgöra om det blir ett namn med historisk anknytning eller något annat. Vi väntar oss massor med förslag till e-postadressen info@eestirootslane.ee.

Ange följande i mejlet:

- namnförslaget (man får lämna flera förslag)
- upphovspersonens namn, ålder och kontaktuppgifter

Vinnaren i namntävlingen kan som pris välja mellan tre böcker utifrån om smak och språkpreferenser: den estniska *Rahvusteadvusest*, den svenska *Estlandssvenskarnas flykt över Östersjön* eller den finska *Suuri kinnaskirja*.

Namntävlingen pågår från den 1 maj till den 1 augusti 2020.

Jana Stahl
Omavalitsuse juhatuse esimees.

Hea lugeja!

Esmalt tänan kõiki, kes kandideerisid sügisestel kultuurinõukogu valimistel! Kõigile Teile, kes osutusid valituks, soovin head tahet ja jaksu eestirootsluse hoidmisel ja edasikandmisel!

Täna sel päikeselisel kevadpäeval neid ridu kirjutades valitsevad minus tunded, mida varem pole kogunud.

Juba nädal aega oleme seoses maailmas senitundmatu viiruse COVID-19 tohutu kiire levikuga ja selle jõudmisega Eestisse, Vabariigi Valitsuse poolt väljakuulutatud eriolukorras.

Midagi niisugust ei osanud meist keegi veel nädal tagasi ette kujutada. Terves riigis pole mitte kunagi varem vaja olnud sulgeda koole ja suunata õpilased koduõppele. Kõik muuseumid, teatrid, raamatukogud on suletud küllastajatele ja töötajad võimalusel suunatud kaugtööle. Paljud asutused on töö ümberkorraldanud. Need ja paljud teised radikaalsed meetmed peavad

aitama peatada viiruse levikut riigis. Mida me väga loodame.

Kogu riigis on suurürituste osas võetud seisukoht, et need tuleb planeerida aasta teise poole.

Neljas Eestirootslaste laulupidu pidi toimuma Haapsalus 27. juunil, kuid see jääb ära. Laulupidu on edasi lükatud, täpsem info edastatakse jooksvalt.

Kõige olulisem meie kõigi jaoks on selle keerulise olukorraga toime tulla. Hoidkem end ja ükskord me laulame ja tantsime jälle koos!!!

Eestirootslaste Kultuuriomavalitsus teatab

1. Eestirootslaste IV Laulu- ja Tantsupidu on edasi lükatud. Uus toimumisaeg antakse teada veebis: kultuuriomavalitsuse kodulehel ja Facebooki kontol ning kultuuriürituste veebilehtedel.
2. Eestirootslaste Kultuurikandja tiitel antakse välja olenemata eriolukorrast, kuid üleandmise viisi ja aja otsustab juhatus koos sihtasutuse nõukoguga 2. juunil.
3. Eestirootslaste kultuuriomavalitsuse kultuurinõukogu 25. aprilli koosolek tühistati ja toimub ilmselt juunis ja eriolukorrast sõltuvalt veebikeskkonnas sarnaselt juhatuse ja sihtasutuse nõukogu koosolekutega.
4. Eestirootslaste Kultuuriomavalitsus kuulutab välja nimevõistluse infoportaalile, mida kultuurioma-

valitsus soovib avada, et koondada ühte portaali kõik rannarootsi kultuuriruumi puudutav info alates keeleõppest ja lõpetades väiketootjatega. Selleks vajame portaalile nime sarnaselt sibulatee, romantilise rannatee või seto kuningriigi nimedega. Kuidas nimetaksid sina rannarootsi kultuuriruumi, kus toimub sedavõrd palju, et tervikpildi koondamiseks vajame endale portaali, mis selle koondaks rannarootslaste sini-must-kollaste lippude lehvides? Kuidas nimetaksid rannarootslaste kultuuriruumi? Nostalgiliseks? Ajaloolist võtmesõna kasutades või muul moel on osaleja otsustada. Ootame rohkelt ettepanekuid e-posti aadressile: info@eestirootslane.ee

Meili sisusse lisa:

- nime ettepanek (võib esitada mitu nime)
- autori nimi ja vanus ning kontaktandmed

Nimevõistlus võitja võib valida kolme raamatuuhinna vahel keele- ja maitse-eelistusest lähtuvalt: eesti keeles ilmunud „Rahvusteadvusest”, rootsi keeles ilmunud „Estlandssvenskarnas flykt över Östersjön” või raamatu „Suuri kinnaskirja” soome keeles.

Nimevõistluse kestab 1. maist kuni 1. augustini 2020.

Ny Kulturförvaltning vald 2019

Den nyvalda Kulturförvaltningen. Från vänster bakre raden: Lars Rönnberg, Benny Vesterby, Leif Strömfelt, Ülo Kalm, Kalev Kukk, Valdek Slet. Främre raden: Ingegerd Lindström, Jana Stahl, Jutta Holst, Berit Nuka, Elna Siimberg och Lena Weesar.

På bilden saknas Peeter Paemurru, Sten Berg, Jonne Berggren, Marko Kuusik, Mart Laidmets, Erik Söderberg, Kai Tennisberg, Christer Widgren och Ants Aaman.

Vastvalitud Kultuuriomavalitsus

Tagumises reas vasakult Lars Rönnberg, Benny Vesterby, Leif Strömfelt, Ülo Kalm, Kalev Kukk, Valdek Slet. Esimeses reas: Ingegerd Lindström, Jana Stahl, Jutta Holst, Berit Nuka, Elna Siimberg ja Lena Weesar.

Pildilt puuduvad Peeter Paemurru, Sten Berg, Jonne Berggren, Marko Kuusik, Mart Laidmets, Erik Söderberg, Kai Tennisberg, Christer Widgren ja Ants Aaman.

Valet och Kulturförvaltningens första sammanträde är avklarat. Fredagen den 21 november 2019 träffades de nyvalda ledamöterna på Kulturministeriet i Tallinn för sitt första sammanträde. Det började med en hälsning från Kulturministern som framfördes av vicekansler Piret Hartman. Därefter tog ordförande för valkommittén, Ellen Kavald över. Hon meddelade hur många röster var och en fått och efter det så blev det val av ledamöter till Kulturrådet.

Valet till femte Kulturrådet genomfördes genom poströstningen i Estland, i Sverige och i utlandet.

Det slutgiltiga valresultatet fastställdes den 14 november 2019 av "Huvudkommittén för val av Kulturrådet för den svenska minoriteten". Antalet ledamöter i kulturrådet är 21 personer.

Totalt röstade 293 personer i valet vilket resulterade i ett valdeltagande på 62,2 %. Det var ett mycket bra valresultat och i Sverige var det 82 % som röstade, en högre siffra än i Estland.

För rådet valdes Ülo Kalm som ordförande, Ingegerd Lindström som vice ordförande och Lena Weesar som ledamot. Till Kulturförvaltningens styrelse omvaldes Jana Stahl som ordförande och Elna Siimberg som vice ordförande. Övriga ledamöter i styrelsen blev Berit Nuka, Leif Strömfelt och Peeter Paemurru.

Kultuuriomavalitsuse valimised 2019

På bilden ses från vänster Ülo Kalm, Jana Stahl, Elna Siimberg, Juta Holst och Lena Weesar. Första sammanträdet hölls på Kulturministeriet i Tallinn.

Vasakult Ülo Kalm, Jana Stahl, Elna Siimberg, Juta Holst ja Lena Weesar. Esimene istung peeti Kultuuriministeeriumis.

Valimised ja Kultuuriomavalitsuse esimene istung on toimunud. Reedel, 21. novembril 2019 kogunesid vastvalitud Kultuurinõukogu liikmed Kultuuriministeeriumisse oma esimesele istungile. Istung algas kultuuriministri tervitusega, mille edastas ministeeriumi asekanstler Piret Hartman. Seejärel tegi valimiskomitee esimees Ellen Kavald teatavaks kandidaatidele antud hääle arvu ja tutvustas valimistulemusi.

Kultuurinõukogu viienda koosseisu valimised toimusid Eestis, Rootsis ja välismaal posti teel. Lõplikud valimistulemused kinnitas 14. novembril 2019 Rootsi vähemusrahvuse kultuuriautonomia valimiste peakomitee. Kultuurinõukogu liikmete arv on 21. Valimistel hääletas kokku 293 inimest, mis teeb osalusprotsendiks 62,2. Tegemist on väga hea valimistulemusega. Rootsis oli osalusprotsendiks 82, mis on Eestist kõrgem.

Kultuurinõukogu ja Eestirootsi Kultuuri Sihtasutuse esimeheks valiti Ülo Kalm, aseesimeheks Ingegerd Lindström ja Sihtasutuse liikmeks Lena Weesar. Kultuuriomavalitsuse juhatuse esimeheks valiti tagasi Jana Stahl ja aseesimeheks Elna Siimberg. Teisteks juhatuse liikmeteks valiti Berit Nuka, Leif Strömfelt ja Peeter Paemurru.

Minnesdag över flykten för 75 år sedan

Ülo Kalm

Den stora flykten från Estland ägde rum sommaren och hösten 1944. Cirka 80 000 människor flydde till väst från Röda armén. Många flydde från Haapsalu och Läänemaa. Den 20 september 2019, firade vi, vid Aibolands museum, minnet av flykten som berörde familjerna till nästan alla ester, och tackade dem som gav dem hjälp i nöden.

För fem år sedan kontaktade jag Sture Koinberg, en välkänd estlandssvensk landskapsarkitekt, med förslaget att utforma ett minnesmärke över båtflyktingarna. Sture gick omedelbart med på förslaget och så arbetade vi med tre olika alternativ till platser i museets omedelbara närhet. Det fjärde alternativet föddes på en i sista minuten funnen plats framför museet vid kanten av parkeringsplatsen. Efter det kontaktade jag personer i de historiska estlandssvenska områdena och bad dem att donera en sten till minnesmärket från sin hembygd. Planen var att inviga minnesmärket hösten 2014 och fira 70-årsjubileum över båtflykten. Allt gick bra och det gick som planerat.

Åren försvinner snabbt, och varje år finns det kvar färre överlevande som flytt och kan dela sina minnen med oss. Därför beslutade vi i år att organisera en minnesdag för att fira den stora flykten.

Som minnesdag valdes den 20 september. Vädret är kallt och blåsigt på hösten, som det kan ha varit för 75 år sedan. Det regnade till och med på morgonen. Från middagen kunde man åka med fiskebåten Lilian från Nargö, styrd av kapten

vande berättelser i visor de har hittat och gett nytt liv. De har släppt två album: Strand / Rand (2001) och Strand / Rand II (2012).

Klockan närmade sig fem och det meddelades att premiärminister Jüri Ratas kommer att anlända om fem minuter.

Sedan gick vi vidare till minnesmärket för båtflyktingarna framför Aibolands museum, där Hemvärnets flickkår, unga örnar och kvinnliga hemvärnskåren från Läänemaa redan stod på vakt. Deras uppgift var att hjälpa gäs-

terna att tända minnesljusen. Varje talare tände ett minnesljus vid båtflyktingarnas minnesmärke.

Jag bad estlandssvenskan Maria Ingeborg Gilbert (född Enkel) att berätta historien om sin flykt. Vid en ålder av 15 år, lämnade Maria Estland den 10 juli 1944 med båten Juhan och hon bor nu i Sverige. Den 26 augusti firade den energiska damen sitt 90-årsjubileum. Alla närvarande vid museet kom till minnesmärket för att lyssna till Marias berättelse. På många kinder flödade tårar av rörelse. Maria's minnen översattes av Anu Raagmaa.

Foto: Många valde att tända ett ljus vid minnesstenen till minne av sina anhöriga som flydde 1944. Fotograf Mats Bruce.

Jorma Friberg, ut på Hapsalviken. Båten byggdes i Sverige 1952 av nargöbon Herbert Rudolf Luther. Familjen Malmström och Nargös Hembygdsförening donerade båten till museet 2006. I år återställdes båten till slut som sjövärdig.

Innan den officiella delen började hade vi placerat ett kaffebord på museets gård, där alla gäster kunde smaka hembakade havrebröd.

På gården till Aibolands museum gavs en konsert, Strand. En ensemble med Sofia Joons, Mall Ney och Robert Jürjendal gav en förtrollande konsert. De framförde folkmusikkoraller, sjöng och spelade visor från de estlandssvenska områdena. De gav lyssnarna minnen från det förflutna och delade vackra, glada, men också uppri-

Nästa talare var premiärminister Jüri Ratas, som uttryckte sin tacksamhet till de människor som hade flytt till väst och som i sitt nya hemland arbetade för att återställa Estlands oberoende.

Den svenska ambassadören Mikael Eriksson erinrade om att det fanns mer än 3 000 baltiska flyktingar bara i hans hemstad, Flen. Från sin barndom mindes han människor från Estland vars historier var så sorgliga.

Finlands ambassadör, Timo Kantola, påminde på flytande estniska att till Finland kom en del av de första båtflyktingarna och där räckte man ut en hjälpande hand till dem. Många flyktingbåtar nådde först just den finska stranden, där de mottogs väl och människorna fick hjälp.

Liina Pöld, vice borgmästare i Hapsal, påminde om att Hapsal har varit huvudstad för kustsvenskarna och att estlandssvenskheten fortfarande lever i staden i form av Aibolands museum och estlandssvenska sångfestivaler.

Sofia Joons sjöng en sång, och alla inbjöds att tända ett minnesljus vid minnesstenen över båtflyktingarna för att minnas alla tvångsförvisade och de som var på väg över havet. På ett ögonblick fylldes minnesbåten av ett ljushav.

”Kom igen, den sista båten går,” ropade en gammaldags klädd kvinna högt på ute på gården, och alla som samlats förflyttade sig ner till museets brygga för att ta del av den sista båtens avgång.

Scenen med den sista flyktbåtens avgång, iscensatt av Tiina Leesik och SEE-teaterns skådespelare var så rörande att tårarna flödade igen. Hundratals liknande små fiskerbåtar lämnade sina hem för det okända. Båtkapten Jorma Friberg tog emot de som ville gå ombord

Premiärminister Jüri Ratas tänds ett ljus vid minnesstenen. Samtliga foton i artikeln: Mats Bruce

på den sista avgående båten, sedan startar han båtmotorn och lämnar kajen vid Aibolands museum i Hapsal till kyrkklockors klang. På bryggan står de kvarlämnade människorna och på stranden står gråtande människor kvar.

Biskop Tiit Salumäe bjöd in alla till Hapsals domkyrka för att fortsätta fira 75-årsjubileum efter båtflykten. Sjöng gjorde barn från Hapsals sångstudio, DO-RE-MI, ledda av Anne Pääsuke.

I domkyrkan hade den första Aibotapeten, från Aibolands museum, satts upp. Den 20 meter långa broderade vepan berättar estlandssvenskarnas 100-åriga historia fram till andra världskriget. Vepan broderades av museets torsdagstanter under sex månader och vepan visades första gången vid det svenska kungaparets besök 5 maj 2002. Brodering fortsätter med berättelser om flykten och hur livet gestaltade sig på andra sidan av havet.

Merike Wulff lade fram ett förslag i Sverige 2018 att man borde brodera en uppföljande vepa som berättar om estlandssvenskarnas öde efter andra världskriget. Så det beslutades att brodöserna i Sverige skulle brodera bildvepan över flykten och ankomsten till Sverige och deras liv där. Birgitta Grenfeldt, Gunvor Strömbom, Birgit Kvist, Maria Gilbert, Linnea Sönnert-Granberg, Liliane Bruce

och Merike Wulff broderar vepan i Sverige.

Torsdagstanterna på Aibolands Museum broderar historien om estlandssvenskarna, som inte kunde fly till Sverige och hur livet i Estland tedde sig. Vepan i Estland broderas på torsdagarna av Silvi-Astrid Mickelin, Ene Smöslova, Anu Mätlik, Aino Sillamägi, Rüüd Kamarik, Sirje Johannes, Aili Umda och Sigrid Tarkmeel. Designer av båda veporna är Jorma Friberg.

I domkyrkan berättade Sigrid Tarkmeel historien om sin familj. Fadern August var en 38-årig ung man i militärtjänst och fick inte tillstånd att resa till Sverige. Mor Edita var 34 år och barnen var Edgar 13 år, Sigrid 9 år och Salme 7 år. Modern och hennes barn fick tillstånd att resa, men hon beslutade att hon inte skulle åka ensam med barnen. Eftersom tiden var orolig och fronten närmade sig beslutade man att fly. Byborna byggde i hemlighet en båt i Telisskogen och lämnade Estland, den 26 augusti 1944, på natten i hopp om att nå Sverige. Det fanns cirka 30 flyktingar i båten, av vilka många var främlingar som hade köpt sin plats. Tyvärr träffade en tysk patrullbåt på dem till sjöss strax innan de nådde neutralt vatten och transporterade dem till Tallinns Patarei fängelse. Fångarna släpptes ut från fängelset i mitten av september och återvände hem

till Nuckö. Under tiden hade huset skänkts till en familj som flytt från kriget i Virumaa, och som blev mycket arga över att familjen kom tillbaka. Således bodde de i två år i en mycket trång miljö i sitt eget hem med främlingar tills en ny bostad gavs till främlingarna. Den 23:e september på morgonen nådde den sovjetiska armén Nuckö och gränserna stängdes och ett halvt sekel av sovjetiskt liv väntade.

Linnéa Granberg Sönnert, en av de svenska brodöserna, delade sin historia om sin familj. Bland de många gästerna fanns Aavo Reinfelt, ordförande för det Estniska Världsrådet som tackade organisationen i Hapsal för 75-årsjubileets minnesstund över den stora flykten.

Minnesdagen organiserades av Aibolands museum, Estlands Evangelisk-Lutherska kyrka i Hapsal, Hapsal stad, Läänemaas

hemvärn, Estlandssvenskarnas kulturförvaltning, den svenska ambassaden i Estland och Estniska Världsrådet. Tack till alla som hjälpte till och till alla deltagare.

Många estlandssvenskar har tackat och sagt efter minnesdagen att det var så rörande att det är svårt att uttrycka vad de har upplevt med ord.

Du vill inte gå, men du kan inte stanna.

Paadipõgenemise 75. aasta mälestuspäev Rannarootsi Muuseumis

Ülo Kalm

Suurpõgenemine Eestist toimus 1944. aasta suvel ja sügisel. Punaarmee eest põgenes läände u. 80 000 inimest. Paljud põgenesid Haapsalust ja Läänemaalt. 20. septembril 2019 meenutasime Rannarootsi Muuseumis aega, mis puudutas peaaegu kõikide eestimaalaste peresid ning tänasime neid, kes abivajajad vastu võtsid.

Viis aastat tagasi pöördusin tuntud eestirootslasest maastikuarhitekt Sture Koinbergi poole ettepanekuga kujundada mälestusmärk paadipõgenikele. Sture oli ettepanekuga koheselt nõus ja nii töötasime üheskoos läbi kolm erinevat asukohta muuseumi lähiumbruses. Neljas variant sündis päris viimasel minutil asukohaga muuseumi ees parkla servas. Peale seda võtsin ühendust ajalooliste eestirootsi alade inimestega ja palusin annetada mälestusmärgi jaoks maakivi oma kodukandist. Plaan oli mälestusmärk pidulikult avada

*Valmis tundmatusse tulevikku minema
Fotod: Mats Bruce*

2014. aasta sügisel ja mälestada paadipõgenemise 70. aastat. Kõik sujus ja läks nii nagu plaanisime.

Aastad mööduvad lennates ja iga aastaga jääb vähemaks neid, kes põgenemise üle elasid ja saavad meiega jagada oma mälestusi. Seepärast otsustasime tänava taas korraldada suurpõgenemise meenutamiseks mälestuspäeva.

Mälestuspäevaks sai valitud 20. september. Ilm on sügiselt

kõle ja tuuline, nagu ka 75 aastat tagasi olla võis. Hommikul sadas koguni rahet. Soovijad said juba lõunast kapten Jorma Fribergi juhitava Naissaare kaluripaati Lilianiga teha tuure Haapsalu tagalabel. Paat on ehitatud Rootsis 1952. aastal naisaarlase Herbert Rudolf Lutheri poolt. Perekond Malmström ja Naissaare Ühing Rootsist kinkisid 2006. aastal paadi muuseumile. Tänavu sai paat lõplikult taastatud sõidukõlbulikuks.

Enne ametliku osa algust oli muuseumi õuele seatud kohvilaud, kus kõik külalised said maitsta koduküpsetatud karaskit. Taaskohutumiste-meenutuste lainel möödus aeg märkamatult.

Rannarootsi muuseumi õuel andis lummava kontserdi ansambel Strand ... Rand koosseisus Sofia Joons, Mall Ney ja Robert Jürjendal. Nad esitasid rahvamuusika koraale, laule ja lugusid eestirootsi saartelt ning Lääne-Eesti rannikult. Viisid kuulajad minevikuradadele ja jagasid ilusaid, rõõmsaid, aga ka ahistavaid lugusid lauludes, mille nad on leidnud ja millele uue elu andnud. Ansambel on ühel ja samal ajal ilmalik kui ka vaimulik, pühalik kui ka inimlik. Nad on välja andnud kaks plaati: Strand...Rand (2001) ja Strand...Rand II (2012).

Üritust modereeris Ülo Kalm, Eestirootslaste Kultuuriomavalituse esimees. Kella osutid lähenevad 17-le ja anti teada, et viie minuti pärast saabub peaminister Jüri Ratas.

Edasi liikusime paadipõgenike mälestusmärgi juurde Rannarootsi muuseumi ees, kus juba seisid aulvalves Kaitseliidu Lääne Maleva kodutütred, noorkotkad ja naiskodukaitsjad. Nende ülesandeks oli abistada külalisi mälestusküünalde süütamisel. Iga kõneleja süütas paadipõgenike mälestusmärgi juurde mälestusküünla.

Palusin vormsirootslasel Maria Ingeborg Gilbertil (sünd. Enkel) jutustada oma põgenemisloo. 15-aastase tüdrukuna lahkus Maria 10. juulil 1944 mootorpurjekas Juhaniaga ja elab Rootsis. 26. augustil tähistas jätkuvalt energiline proua oma väärikat 90. juubelit. Maria lugu liigutas kõiki kohaviibijaid südamepõhjani. Paljude põskedel voolasid liigutusest pisarad. Maria meenutusi tõlkis Anu Raagmaa.

Järgmisena kõneles peaminister Jüri Ratas, kes avaldas tänu nendele Läände pääsenenud inimesestele, kes oma uuel kodumaal tegutsesid selle nimel, et Eesti taas iseseisvaks saaks.

Rootsi suursaadik Mikael Eriksson meenutas, et ainuüksi tema kodukandis Flenis oli Balti põgenikke üle 3000. Oma lapsepõlvest mäletab ta Eestist pärit inimesi, kelle lugudes oli nii kurbust, millegi mahajäämise pärast kui rõõmu, et ehitati üles midagi uut.

Soome suursaadik Timo Kantola meenutas soravas eesti keeles, et Soomele sai osaks esimesena paadipõgenikele abistav käsi ulatada. Paljud põgenike paadid jõudsid esmalt just Soome randa, kus need vastu võeti ja inimesi abistati.

Haapsalu aselinnapea Liina Põld meenutas, et Haapsalu on olnud rannarootslaste pealinn ja rannarootslus elab linnas Ranna-

rootsi Muuseumi ja eestirootslaste laulupidude näol edasi.

Sofia Joons laulis ühe koraali, mille saatel kutsusin kõiki süütama mälestusküünlaid paadipõgenike mälestusmärgile, meenutamaks ja tänamaks kõiki sunnitud lahkunuid ning neid teiesel pool merd vastuvõtnuid. Ühe hetkega täitis küünalde meri sümboolse maakividest põgenike paadi.

„Tulge, viimane paat läheb“, hõikas vanamoodsais rõivais naine valjult üle platsi ja kõik mälestushetkele kogunenud liikusid koos muuseumi paadisilla juurde, et osa saada viimase paadi lahkumisest.

Viimase põgenike paadi tee saatmine Tiina Leesiku lavastuses ja SEE teatri näitlejate osalusel oli nii liigutav, et taas voolasid pisarad. Sadade sarnaste väikeste kaluripaadidega lahkuti teadmatusse, jättes maha oma kodud. Paadikapten Jorma Friberg võtab viimasele lahkuvale paadile minna soovijaid kuni enam ei mahu, siis lööb paadimootorile hääled sisse ja paat lahkus Rannarootsi muuseumi kai äärest Haapsalu kirikukellade helide saatel. Paadisillal jäävad järele hüdma mahajäänud ja kaldal lehvitavad härdunud inimesed.

Piiskop Tiit Salumäe kutsus kõiki Haapsalu toomkirikusse paadipõgenemise 75. aastapäeva mälestuspalvusele. Laulsid Haap-

salu laulustuudio DO-RE-MI laululapsed, keda juhatas Anne Pääsuke.

Toomkirikus oli pidulikuks esmaesitluseks üles seatud Rannavaiba järjevaibad. Selleks päevaks olid valmis saanud paadipõgenemise lugu jutustavad pildid. Tikkimine jätkub.

Esimene Rannavaip on eksponeeritud Rannarootsi Muuseumis. 20 meetri pikkune tikitud Rannavaip jutustab eestirootslaste 1000-aastase loo Eestis kuni II maailmasõjani. Vaipa tikkisid muuseumi neljapäevamemmed kuus kuud ja vaipa esitleti Rootsi kuningapaari külaskäigu auks 5. mail 2002.

Merike Wulff tegi Rootsis 2018. aastal ettepaneku tikkida Rannavaibale jätkuvaip, mis jutustab eestirootslaste saatusest peale II maailmasõda. Nii otsustati, et käsitöömehed Rootsis tikivad piltvaiba eestirootslaste põgenemisest ja jõudmisest Rootsi ning nende elust Rootsimaal. Järjevaipa Rootsis tikivad Birgitta Grenfeldt, Gunvor Strömbom, Birgit Kvist, Maria Gilbert, Linnea Sönnert-Granberg, Liliane Bruce ja Merike Wulff.

Rannarootsi muuseumi neljapäevamemmed tikivad eestirootslaste loo, neist kellel ei õnnestunud Rootsi põgeneda ja missuguseks kujunes elu Eestimaal. Järjevaipa Eestis tikivad neljapäevamemmed Silvi-Astrid Mickelin, Ene Smõslova, Anu Mätlik, Aino Sillamägi, Rүүd Kamarik, Sirje Johannes, Aili Umda ja Sigrid Tarkmeel. Mõlema vaiba disainer on Jorma Friberg.

Toomkirikus jutustas Sigrid Tarkmeel oma pere loo. Pereisa August oli 38-aastane sõjaväekohuslane noor mees ja temale luba lahkuda Rootsi ei antud. Ema Edita oli 34-aastane ja lapsed Edgar 13-aastane, Sigrid 9-aastane ja Salme 7-aastane. Emale lastega anti luba lahkuda, aga ta otsustas, et lastega üksi ta ei lähe. Kuna aeg oli ärev ja rinne lähenes, otsustati põgeneda. Külamehed ehitasid salaja Telise metsas paadi ja lahkuti 26. augusti 1944 öösel, lootuses jõuda Rootsi. Põgenikke oli paadis umbes 30, kellest paljud olid võõrad, kes ostnud omale koha. Kahjuks tabas saksa patrullkaater meid merel vahetult enne neutraalvette jõudmist ja toimetas Tallinna Patarei vanglasse. Vanglast vabaneti septembri keskpaigas ja pöörduti

tagasi koju Noarootsis. Kodu oli vahepeal antud Virumaalt sõja ajalust saadetud perekonnale, kes olid väga pahased, et miks me tagasi tulime. Nii elati kaks aastat väga kitsastes oludes oma enda kodus koos võõra perega, kuni võõrastele uus elamine anti. 23. septembri hommikul jõudis Nõukogude sõjavägi Noarootsi ja piirid suleti ning ees ootas pool sajandit elu Nõukogude võimu all.

Oma pere lugu jagas ka rootsi poolne vaibatikkija Linnea Granberg Sönnert. Arvukate külaliste seas oli ka Ülemaailmse Eesti Kesknõukogu president Aavo Reinfelt, kes tänas suurpõgenemise 75. aasta mälestusürituse korraldamise eest Haapsalus.

Mälestuspäeva korraldasid Rannarootsi Muuseum, EELK Haapsalu Püha Johannese kogudus, Haapsalu Linnavalitsus, Kaitseliidu Lääne Malev, Eestirootslaste Kultuuriomavalitsus, Rootsi Suurstaatkont Eestis ja Ülemaailmne Eesti Kesknõukogu. Täname kõiki häid abilisi ja osalejaid.

Mitmed eestirootslased on peale mälestusüritust tänanud ja öelnud, et see oli nii liigutav, et raske on läbielatud sõnades väljendada.

Minna ei taha, kuid jääda ei saa

Linnea Granberg Sönnert ja Sigrid Tarkmeel jutustasid oma põgenemisest

Mälestuspäeval kõneles Rootsi suurstaatdik Eestis Mikael Eriksson

Flyktbåt fick folk att snyfta

Mattias Reinholdson

(från Kustbon nr 3-2019)

Hapsal kom att bli centralplatsen för den svenska exodusen. Hit kom estlandssvenskar från de näraliggande bygderna för att skriva upp sig på räddningskommitténs listor över vilka som skulle ”gå till Sverige” med de stora hjälpfartygen eller för att i hemlighet byta jordbruksprodukter mot diesel till den egna flyktbåten. Flera av Juhans resor började här eller i hamnen Rohuküla (på svenska Rus) i närheten.

Aibolands museum uppmärksammade flykten den 20 september. Det var en stämningsfylld ljusstämning i ”skeppssättningen” framför huvudingången. Maria Joons framförde musik med några vänner och det hölls tal av både svenske ambassadören Mikael Eriksson, biskop Tiit Salumäe och till och med Estlands statsministern Jüri Ratas.

Men de närvarande, som Kustbon talat med, nämner att de starkaste intrycken var den korta

teaterpjäsen och talet av Maria Gilbert, som vi fått tillstånd att publicera.

Vid bryggan nedanför museet låg en båt. I den satt några personer i gamla kläder, kanske 1940-tal. De väntade på fler passagerare och ytterligare ett par personer kom ner till bryggan och klev ombord. En kvinna stod kvar på bryggan och ropade ett namn om och om igen, men till slut var besättningen tvungen att åka iväg så hon klev ner i båten. Efter en kort stund kom en man springande, men då var det för sent.

Mannen kunde ha varit vem som helst; han kunde ha varit borta på ärenden, eller inkallad i Röda armén och återkom först när kriget var slut och svenskbygden var tömd på folk. Båten hade kanske måst lämna stranden i förtid eftersom någon hade förrått flyktingarna eller för att den tyska gränsvakten var på väg. Kanske hade de näst sis-

ta personerna gjort att besättningen insåg att man inte kunde ta emot fler. Det fanns många tänkbara – men utsagda – förklaringar till att den siste mannen inte kom ombord och flera åskådare plockade fram näsdukar mot slutet av pjästen.

Pjäsen framfördes av SEE Teater och var skriven av Tiina Leesik.

Senare på kvällen hölls en minnesgudstjänst i Hapsals domkyrka.

Den stora gudstjänsten i Estland för att minnas den stora flykten över Östersjön hade hållits dagen innan i Jaani/Johanneskyrkan vid Frihetsplatsen i huvudstaden. Den akten leddes av ärkebiskop Urmas Viilma. Under åren på 1980-talet när Estland kämpade för sin frihet användes ofta just Johanneskyrkan för symboliska samlingar, inte minst för konserter.

I väntan på avfärd står folket och spanar efter båten som skall ta dem till Sverige. Ett gripande och välspelad teater framfördes av SEE teater.

I domkyrkan sjöng den duktiga ungdomskören Do-Re-Mi.

Põgenikepaat pani inimesed pisaraid pühkima

Mattias Reinholdson

(Kustbon nr. 3 - 2019)

Haapsalust sai rootslaste *exodus* keskus. Siia tulid ümbruskaudsed rannarootslased, et kanda ennast päästekomitee nimekirjadesse, millesse kuulujad võisid suurte abilaevadega „minna Rootsi“, või vahetada salaja põllumajandus- saadusi oma põgenemispaadile vajaliku diisli vastu. Siit või lähedalasuvast Rohuküla sadamast algasid mitmed „Juhani“ reisirid.

20. septembril mälestas Rannarootsi muuseum põgenemise aastapäeva. Muuseumi peasissekäigu ees „laevkalmes“ toimus meeleolukas küünalde süütamine. Musitseeris Sofia Joons koos sõpradega, kõnelesid Rootsi suursaadik Mikael Eriksson, piiskop Tiit Salumäe ja Eesti peaminister Jüri Ratas.

Kohalolijatele, kellega „Kustbon“ kõneles, jättis aga kõige sügavama mulje lühike etendus ja

Maria Gilberti kõne, mille tema nõusolekul ka avaldame.

Muuseumi lähedal sadamasilla kõrval oli üks paat. Selles istusid inimesed, kes kandsid vanamoodsat, 1940. aastate riietust. Nad ootasid reisijaid juurde. Sadamasillale tuli veel paar inimest, kes asusid pardale. Üks naine seisis endiselt sillal ja hüüdis korduvalt tühte nime, kuid lõpuks oli meeskond sunnitud teele asuma ja naine astus paati. Hetke pärast lähenes joostes üks mees, kuid oli juba hilja.

Mees võis olla kes iganes – käinud asju ajamas, või mobiliseeritud Punaarmee ja naasis alles pärast sõja lõppu, kui rannarootslaste asualad olid inimestest tühjenenud. Võib-olla pidi paat lahkuma kavan- datust varem, sest keegi oli põgeni- kud üles andnud, või oli lähenemas Saksa piirivalve. Võib-olla mõistis

meeskond eelviimaseid tulijaid nähes, et rohkem peale ei mahu. Sellele, et viimane mees pardale ei jõudnud, on palju mõeldavaid – ent väljaütlemata – põhjendusi, ja etenduse lõpus võtsid mitmed pealtvaatajad välja oma taskurätid.

Näidendi esitas SEE Teater ja selle autor oli Tiina Leesik.

Õhtul toimus Haapsalu toomki- rikus mälestuspalvus.

Päev varem oli jumalateenis- tus suurpõgenemise mälestuseks toimunud Tallinna Jaani kirikus. Seda teenis peapiiskop Urmas Viilma. 1980. aastatel, kui Eesti oma vabaduse eest võitles, kasutati sümbolseteks kogunemisteks, eriti kontserdite pidamiseks sageli just Jaani kirikut.

*Tublid tikkijad Eestist ja Rootsist, kes näitasid mõlemal maal tikitavat vaipa
Foto: Mats Bruce*

Ett flyktingöde för 75 år sedan

Maria Gilbert

Foto: Mats Bruce

Jag heter Maria Gilbert och är 90 år gammal. Född med familjenamnet Enkel i den lilla byn Hosby på Ormsö.

Min barndom och skolgång minns jag som trygg och solig. Det var roligt att gå i skolan, lärarna var bra och jag hade trevliga skolkamrater. Aldrig hade jag tänkt att jag skulle åka därifrån men allt skulle komma att förändras. Det började med den sovjetiska ockupationen som först inte påverkade så mycket men sen sommaren 1940 var inte Estland ett eget fritt land längre.

Ormsöbor, bland annat min lärare Thomas Gärdström, deporterades till Sibirien. Folk levde i skräck, vågade inte prata öppet längre. Angiveri förekom. Unga män mobiliserades till Sovjetarmén. Ormsö blev en krigszon på hösten 1941. Från fastlandet sköt tyskarna på Ormsö. Det hördes ett vinande ljud och sedan en krevad, en explosion. Husväggarna fylldes av splitter. Vår grannes ladugård fattade eld, djur brann inne under en fasansfull natt. Vi flydde med häst och vagn till släktingar på mitten av ön. Beskjutningen var mest riktad mot de stränder där landstigning planerades. Vi bodde just på ett sådant ställe. I två dygn pågick det och sen kom den tyska militären.

Nu var ockupationsmakten tysk och 1943 på våren började folk fly i små båtar. Det var mest unga män som inte ville bli inkallade i den tyska armén. På hösten fanns inga lärare kvar och skolorna stängdes.

Familjen Enkel i Hapsal 1936. Från vänster Adele Anette, Johan Enkel och Gertrud Enkel. I soffan Elna Karin och Maria Ingeborg. Privat foto.

Fler och fler flydde, i stort sett alla på Ormsö ville till Sverige. Året 1944 blev det genom förhandlingar mellan Tyskland och Sverige möjligt för estlandssvenskarna att med större båtar kunna resa till Sverige.

Det var tänkt att jag som den första från vår familj skulle få den möjligheten, att den 20 juni med segelskonaren Juhan resa till Sverige. Nu blev det inte så, jag fick mässlingen en månad innan och var ordentligt sjuk. Då beslöts att min syster Adele skulle resa i mitt ställe med mitt namn. Tidigare på kvällen den 19 juni måste vi fara till Rohuküla, jag var tvungen att följa med, ingen visste hur detta skulle fungera, kanske måste jag resa i alla fall. Hela natten där var ett enda stort kaos innan båten kl 03.00 kunde avgå. Då var Adele ombord, far och jag återvände hem. Jag var ganska utmattad. Allting kändes så sorgligt, vi kanske aldrig skulle ses igen.

Så fick övriga familjen, jag, nu med namnet Adele, min mor och mina två yngre systrar besked om

att vi skulle infinna oss i Rohuküla tidigt på kvällen den 10 juli. Far skulle resa med en senare transport.

Det blev en stormig resa över Östersjön. Båten som ju egentligen var ett lastfartyg hade 330 passagerare ombord. Vi skulle vistas nere i lastrummet på hyllor som egentligen var avsedda för gods- och varutransporter. Hyllorna blev våra sängplatser under färden. Många blev sjösjuka och kräktes, det lukade förfärligt. Jag tog min yngre syster Elna-Karin med mig upp på däck, vi kröp intill styrhytten och där blev vi sittande länge. Fartyget krängd och rullande så hårt att vi inte kunde ta oss därifrån.

Min syster fick så ont i magen och till slut lyckades vi via en besättningsman kalla på sjuksyster som gav Elna-Karin någon form av medicin. Hon hjälpte oss ner i lastrummet dit vi egentligen inte ville, till illaluktande spyor. Där måste vi ju ändå ha somnat och vaknat och slocknat igen, med tanke på att vi var ombord i nästan två dygn.

Vi kom till Stockholm 12 juli vid sextiden på kvällen. Det var

fantastiskt att få fast mark under fötterna igen. Strax började upprop för landstigning och när namnet Adele ropades upp gick jag fram och där stod Viktor Aman. Han reagerade och utbrast: ”Men det där är ju inte Adele!”.

Viktor som varit min lärare i Norrby skola hade flytt redan 1943 på våren. Han kom nu till båten för att ta hand om oss. Det var mycket kärt att återse honom. Han uppmanade mig att berätta om namnbytet för myndigheterna.

När vi kommit i land fick vi åka buss till Frälsningsarméns hotell i Gamla sta'n för övernattnig. Till frukost servererades havregrynsgröt sen blev det bussresa till Sabbatsbergs sjukhus för läkarundersökning. Därefter till fotograf och sen till UD:s tillfälliga lokaler på Riddarholmen där vi fick främlingspass. Efter detta, bussresa igen, nu till Södermalm och Hornstull och närmare bestämt Högalids äldreboende där vi sattes i karantän.

Min farmor kom för att hälsa på oss. Hon hade kommit med de organiserade sjuktransporterna i slutet av 1943. Farmor bjöd på apelsiner som vi fick smaka för första gången!! Det var verkligen någonting nytt och gott.

Efter en vecka fick vi åka tåg till Finspång och sen vidare till Doverstorps flyktingförläggning. Tågresan var inte särskild bekväm, jag minns att jag halvlåg i en godshylla, jag var väldigt trött, och tåget var förmodligen överfullt med resande.

När vi kom fram till förläggningen fick vi besked om att Adele, min syster, av arbetsförmedlingen där hade fått arbete på ett pensionat i Södertälje och redan rest iväg. Vi fick också en egen liten stuga att bo i. Mor hade vid tandläkarbesök i Finspång blivit bekant med en

frikyrkofamilj och när jag skulle fylla 15 år blev vi ditbjudna. Där bjöds på kaffe, tårta och sen också mat. Hemma på Ormsö brukade vi ha ”kringel” på födelsedagar, detta var ju ett väldigt ”kalas”.

Eftersom Adele hamnat i Södertälje, försökte mor få arbete så nära som möjligt. Hon blev erbjuden att städa två skolbyggnader i Tvetaberg, cirka fem km från Södertälje. Vi kom med tåg till Tvetabergs station, och där kom ödet in i bilden. Där fanns en ung man som jag senare skulle komma att gifta mig med, men om detta visste jag förstas ingenting där och då.

Framme vid skolhusen där vi också skulle bo i ett litet rum var det lummigt och grönt med en liten öppning ner mot sjön Måsnaren. Mor gick till stranden, smakade på vattnet; ingen sälta, så grät hon. Allt var så annorlunda mot Ormsö, med öppna vyer ut mot Östersjön.

Alldeles intill skolan fanns ett äldreboende där jag fick börja som biträde. Jag fick 65 kronor i månadslön och eget rum. Ett ganska tungt och krävande arbete för en 15-åring, men så var det på den tiden 1944.

Så kom far till Sverige och han hade lyckats få båda ett arbete på ett båtvarv och hyra ett litet hus som bostad i Roslagen. Mor och

mina två yngre systrar flyttade då dit. Jag blev kvar ytterligare sex månader i Tvetaberg, sedan fick jag arbete som hembiträde hos en direktörsfamilj Holmqvist i Djursholm.

Efter några år återkom den unga mannen i mitt liv, vi gifte oss så småningom. Göte och jag fick 44 år tillsammans. När barnen var små var jag hemma i några år och studerade under tiden. Utbildning till ett intressant yrke blev det så småningom och ett verksamt rikt fantastiskt liv i Sverige.

Jag har så många minnen men också trauma. Jag minns ingenting av hur det gick till när vi lämnade hemmet på Ormsö och hur vi kom ombord på fartyget. Det var en vit fläck. Det första jag minns av resan är att vi var i lastrummet och att folk mädde dåligt.

Men så händer det fantastiska: Estland blir fritt igen. Mycket annat bleknar bort. Vi kunde återvända till vår barndoms bygd. Jag är så tacksam och glad över att ha ett hem i Sverige bland barn, barnbarn och barnbarnsbarn och ha kunnat vistas och bo på mitt Ormsö sedan 1993, alltså 26 år. Jag trivs mycket bra med nuvarande Ormsöbor. Så har jag som extra bonus fått ytterligare ett hem här hos Aibofamiljen i Hapsal.

Jag är verkligen lyckligt lottad.

*Maria Gilbert berättade om sin och familjens flykt.
Foto: Mats Bruce*

Põgenikuna 75 aastat tagasi

Maria Gilbert

Minu nimi on Maria Gilbert ja ma olen 90-aastane. Sündinud Vormsil väikeses Hosby külas perekonnanimega Enkel.

Mäletan oma lapsepõlve ja kooliaega kui turvalist ja päikese-paistelist. Koolis oli tore käia, õpetajad olid head ja mul olid vahvad koolikaaslased. Ma ei mõelnud kunagi sellele, et pean sealt ära sõitma. Ent siis muutus kõik. See algas Nõukogude okupatsiooniga, mis esialgu elu eriti ei mõjutanud. Kuid 1940. aasta suvest ei olnud Eesti enam vaba.

Vormsilased, nende hulgas minu õpetaja Thomas Gärdström, küüditati Siberisse. Inimesed elasid hirmus, ei julgenud enam avameelselt rääkida. Oli ülesandmisi. Noored mehed mobiliseeriti Punaarmeele. 1941. aasta sügisel sai Vormsist sõjajätk. Sakslased tulistasid Vormsit mandrilt. Kostus vilisev heli, millele järgnes plahvatus. Maja seinad lendasid kilde täis. Ühel kohutaval ööl läks põlema naabri laut, loomad põlesid sisse. Põgenesime hobuse ja vankriga saare keskele sugulaste juurde. Tulistati enamasti randu, kuhu planeeriti dessanti. Elasime just ühel sellisel kohal. See kestis kaks ööpäeva ja siis saabusid Saksa sõjaväelased.

Nüüd olid okupatsioonivõimude sakslased ja 1943. aasta kevadel hakkasid inimesed väikestes paatides põgenema. Enamasti noored mehed, kes ei tahtnud minna Saksa

armeesse. Sügisel polnud järel enam ühtegi õpetajat ja koolid pandi kinni.

Põgenejaid tuli aina juurde, pea kõik vormsilased tahtsid Rootsi. 1944. aastal said eestirootslased Saksamaa ja Rootsi vaheliste läbirääkimiste tulemusel suuremate laevadega Rootsi sõita.

Pidin olema oma perekonnast esimene, kes saab võimaluse sõita 20. juunil mootorpurjekas „Juhaniga“ Rootsi. Nii siiski ei läinud, jäin kuu varem leetritesse ja olin väga haige. Siis otsustati, et minu asemel läheb minu nime all õde Adele. Pidime 19. juuni õhtul sõitma Rohukülla, olin sunnitud kaasa minema, keegi ei teadnud, kas see õnnestub, võib-olla tuleb mul siiski sõita. Kogu öö valitses suur kaos, laev asus teele alles kell 3 hommikul. Siis oli Adele pardal, mina läksin koos isaga koju tagasi. Olin üpris kurnatud. Kõik tundus nii kurb, võis juhtuda, et me ei kohtu enam kunagi.

Siis sai ülejäänud perekond – mina, nüüd Adele nime all, minu ema ja kaks nooremat õde – teate, et peame ilmuma Rohukülla 10. juuli õhtul. Isa pidi sõitma hilisema reisiga.

Sellest sai tormiline reis üle Läänemere. Laeval, mis oli õigupoolest kaubalaev, viibis 330 reisiijat. Pidime olema trümmis riulite peal, mis olid tegelikult mõeldud kaubaveoks. Riulitest said reisi ajal meie voodikohad. Paljud jäid

merehaigeks ja oksendasid, trümm haises kohutavalt. Viisin oma noorema õe Elna-Karini tekile, pugesime roolikambrisse ja jäime sinna kauaks istuma. Laev õõtsus ja rullus nii kõvasti, et me ei saanud sealt tulema.

Õel hakkas kõht valutama ja lõpuks õnnestus ühe meeskonnaliikme abil kutsuda sanitari, kes andis Elna-Karinile mingit rohtu. Ta aitas meid trümmi tagasi, kuhu haisvate okseloikude vahele me tegelikult minna ei tahtnud. Arvestades, et olime laeval peaaegu kaks ööpäeva, oleksime me seal niikuinii uinunud ja ärganud ja taas kustunud.

Jõudsime Stockholmi 12. juuli õhtul kella kuue paiku. Fantastiline tunne, kui jalge all oli taas kindel pind. Kohe hakati maaleminekuks nimesid ette hõikama, ja kui kõlas nimi Adele, astusin ette ja seal seisis Viktor Aman, kes pahvatas: „Kuid see ei ole ju Adele!“

Viktor, kes oli Norrby koolis minu õpetaja, oli põgenenud juba 1943. aasta kevadel. Nüüd oli ta tulnud laeva juurde, et meid enda hoole alla võtta. Oli väga armas teda taas näha. Ta palus, et ma räägiksin nime vahetusest ametiasutustele.

Maale jõudnud, sõitsime bussiga vanalinna Päästarmee hotelli ööbima. Hommikusoögiks pakuti kaerahelbeputru, seejärel sõideti bussiga Sabbatsbergi haiglasse arstlikule läbivaatusele. Siis foto-

graafi juurde ja siis Riddarholmenile välisministeeriumi ajutistesse ruumidesse, kust saime välismaalase passi. Seejärel taas bussisõit, nüüd Södermalmi ja Hornstulli, täpsemalt Högalidi vanadekodusse, kus meid pandi karantiini.

Minu vanaema tuli meid vaatama. Ta oli saabunud organiseeritud haigetranspordiga 1943. aasta lõpus. Vanaema pakkus apelsine, mille maitsemine oli meie jaoks esmakordne!! See oli tõepoolest midagi uut ja head.

Nädala pärast sõitsime rongiga Finspångi ja sealt edasi Doverstorpi põgenikelaagrisse. Rongireis ei olnud teab mis mugav, mäletan, et lebasin poolkültsi ühel kaubariiu-lil, olin kohutavalt väsinud, ja rong oli arvatavasti puupüsti täis.

Kui olime laagrisse jõudnud, saime teada, et õde Adele oli saanud tööbüroo kaudu tööd ühes Södertälje pansionaadis ja juba ära sõitnud. Saime elamiseks väikese majakese. Ema oli Finspångis hambaarsti juures tutvunud ühe vabakirikliku perekonnaga, ja kui sain 15-aastaseks, kutsuti meid nende juurde külla. Seal pakuti kohvi, torti ja siis ka süüa. Kodus Vormsil tehti sünnipäevaks tavaliselt kringlit, see oli ju suur „pidu“.

Kuna Adele oli sattunud Södertäljesse, üritas ema saada tööd võimalikult lähedal. Talle pakuti koristamist kahes Tvetabergi koolimajas, Södertäljest umbes 5 kilomeetri kaugusel. Saabusime rongiga Tvetabergi jaama, kus mängu sekkus saatus. Seal oli üks noor mees, kellega ma hiljem abiellusin. Ent toona ei teadnud ma sellest loomulikult midagi.

Koolimajade ümbrus, kus pidime ühes väikeses toas ka elama, oli lopsakas ja rohelist täis, väike teerada viis Måsnareni järve äärde. Ema läks randa, maitstes vett; ei

mingit soola, hakkas ta nutma. Vormsiga võrreldes, kus Lääne-merele avanesid avarad vaated, oli kõik teistsugune.

Kohe kooli kõrval asus vanadekodu, kus hakkasin tööle abilisena. Sain palgaks 65 krooni kuus ja oma toa. Ühe 15-aastase jaoks üpris raske ja nõudlik töö, kuid nii see 1944. aastal oli.

Siis tuli isa Rootsi ja tal sai Roslagenis tööle ühte paaditehasesse ja üüris seal elamiseks väikese maja. Ema ja kaks nooremat õde kolisid siis sinna. Mina jäin veel pooleks aastaks Tvetabergi, seejärel läksin Djursholmile Holmqvistide direktoriperekonda koduabiliseks.

Mõni aasta hiljem naasis noor mees taas minu ellu, lõpuks abiellusime. Elasin Göteborga koos 44 aastat. Kui lapsed olid veel väikesed, olin mõne aasta kodus ja õppisin vahepeal. Omandasin huvitava elukutse ja elasin Rootsis tegusat ja õige fantastilist elu.

Mul on palju mälestusi, kuid ka traumasid. Ma ei mäleta Vormsilt lahkumisest ja laevale jõudmisest midagi. See oli valge laik. Mäletan reisist esimesena seda, et olime trümmis ja et inimestel oli halb.

Kuid siis juhtub ime: Eesti saab taas vabaks. Selle kõrval kahvatub kõik muu. Me võisime taas oma lapsepõlvkanti minna. Olen tänulik ja õnnelik, et mul on olnud Rootsis kodu koos laste, lastelaste ja lastelastelastega, ja et mul on olnud võimalik olla ja elada minu Vormsil 1993. aastast, niisiis 26 aastat. Tunnen ennast tänaste vormsilaste seas väga hästi. Ja boonusena on mul veel üks kodu siin Haapsalus Rannarootsi muuseumi pere juures.

Mul on tõepoolest väga vedanud.

*Maria Gilbert ja Ülo Kalm mälestushetkel Rannarootsi muuseumis
Foto: Mats Bruce*

*Maria koos perekonnaga Rootsis, 1960. aastate algus. Vasakult Lars-Åke, abikaasa Göte Gilbert, Christina ja Maria ise.
Erakogu*

Sveriges riksdags talman Andreas Norlén's besök i svenskbygderna i Estland

Ülo Kalm

För nästan tre år sedan besökte en liten delegation, bestående av Ülo Kalm och Ingegerd Lindström från Estlandssvenskarnas Kulturförvaltning, Svenska S:t Mikael's församlings kyrkoherde Patrik Göransson, Sveriges ambassadör Anders Ljunggren och ställföreträdande chef Kristel Engman vid Estlands ambassad i Sverige, Sveriges riksdag och träffade den dåvarande talmannen Urban Ahlin. Syftet med besöket var att återupprätta förbindelser, att presentera estlandssvenskarnas utbildnings- och kulturverksamhet i Estland och att bjuda in riksdagens talman på besök.

Sedan dess har det hållits riksdagsval i Sverige och Andreas Norlén blev vald till ny talman. Till estlandssvenskarnas stora glädje besökte riksdagens talman Andreas Norlén Estland med en delegation den 13-14 februari i år. Under besökets första kväll träffade talmannen Svenska S:t Mikael's församlings kyrkoherde Patrik Göransson och Estlandssvenskarnas Kulturförvaltnings styrelseordförande Jana Stahl i svenska S:t Mikael's kyrka i Tallinn. Besökarna fick en presentation av projektet med distansundervisning i svenska för estlandssvenskar och av kyrkomuseet.

Dag två gjordes en utflykt till svenskbygderna i Läänemaa. Morgonen på Nuckö Gymnasium var full av liv och rörelse. Under väntan

Sveriges riksdags talman, Andreas Norlén besökte svenskbygden.

Foto: Privat samling

på besökarna närmade klockans timvisare sig tio och under eskort ankom delegationen till Birkas herrgård. Birkas Jordbruks- och Folkhögskola, som 1920–1943 bedrev svenskundervisning i byggnaden var estlandssvenskarnas utbildnings- och kulturcenter. Efter restaureringen 1995 är det Nuckö Gymnasium som för utbildningstraditionen vidare med undervisning i Nordens historia och svenska. Efter ett kort möte med gymnasierector Laine Belovas och lärarna begav sig delegationen vidare till ortens kulturhus, där folk från gymnasiet fyllde aulan. Elevkören hälsade besökarna med den rörande *Modersmålets sång*. Talman Andreas Norlén gav de unga en presentation av sitt och riksdagens arbete och svarade på elevernas frågor, som gav honom intrycket att de var mycket pålästa.

Följande uppehåll gjordes i Nuckö prästgård. Denna prästgård var på 1930-talet hemmahamn för den svenskättade prästen Sven

Danells familj, när han tjänstgjorde i Nuckö kyrka och flera andra estlandssvenska kyrkor. Om livet i Estland skrev Sven Danell minnesboken *Guldstrand*, som uttrycksfullt och stämningsfullt beskriver den tidens liv. Framför expeditionen välkomnades besökarna av församlingens äldsta estlandssvenska medlemmar Astrid Mitman, Harri Kuinberg och Sven Nyholm samt församlingens ordförande Tiiu Tulvik. De sista få som finns kvar av de 3 000 svenskar som en gång i tiden levde i Nuckö. Ögonblicket var känslomässigt starkt och rörande för alla närvarande.

Det påminde om det svenska kungaparets besök i Nuckö 1992. Deras Majestäter kom då till Nuckö kyrkogård och hälsade på ett tjugotal estlandssvenskar, som hade hälsat på kungens farfar kronprins Gustaf Adolf under dennes visit i Estland 1932. Efter en rundtur i pastoratet och kyrkan och ett uppehåll vid Nuckö Frihetsmonument var det dags att ta farväl och åka

vidare till estlandssvenskarnas huvudstad Hapsal. Delegationsdeltagaren Hans Wallmark berättade att flera personer med namnet Danell har suttit i riksdagen och att han själv personligen känner familjen. Han lovade att ta kontakt med dem och berätta om besöket i Nuckö.

Därnäst väntade Aibolands Museum, där besökarna välkomnades av Hapsals borgmästare Urmas Sukles. Talharpespelare i folkdräkter från Ormsö spelade tre stämmningsfulla stycken och visade därmed att det en gång bortglömda folkmusikinstrumentet tack vare dem har fått nytt liv igen. Det viktigaste är att de unga, som hängivet för den fina traditionen vidare, är med och deltar. Talmannen tackade och hälsade på de närvarande. Museets mest värdefulla utställningsföremål, den motivtapet som

torsdagstanterna har broderat, och fortsättning på den som broderas nu, presenterades för besökarna av formgivaren Jorma Friberg. Sedan fick besökarna träffa torsdagstanterna i deras ateljé, och därmed var det redan dags att ta en gruppbild framför museet och åka vidare.

Efter lunchuppehållet på fina Wiigi Café besöktes Ilong Sagoland. Den världsberömda bokillustratören Ilon Wikland skänkte 2004 sina 800 alster till den estniska staten. Dessa visas i galleriet på första våningen i Ilong Sagoland. Besökarna välkomnades av Hapsal och Läänemaa museers stiftelses ordförande Anton Pärn och sedan presenterade verksamhetsledare Triin Reemann Ilong Sagoland på klingande svenska. Besöket gjorde ett djupt intryck på talmannen och hela delegationen och förde

dem för ett ögonblick tillbaka till barndomen.

Dagen i Läänemaa avslutades med ett möte med biskop Tiit Salumäe i Hapsals domkyrka, där biskopen bjöd på en rundvandring och gav en översikt över verksamheten. Därpå följde ett kort besök i den nyrenoverade borgen. Det var vackert vårväder och som avslutning beslutade vi oss för att njuta av utsikten över Hapsal från borgens utsiktsplats. Utsikten var riktigt förtjusande, liksom hela den omärkligt svunna dagen, som vi kommer att minnas varmt och hjärtligt.

Hjärtligt tack till riksdagens talman Andreas Norlén och hela delegationen för att ni besökte de estlandssvenska bygderna och för att vi fick träffas! På återseende!

*Ett besök vid Nuckö prästgård där några estlandssvenskar och församlingens ordförande Tiit Tulvik mötte upp
Foto: Maie Arro*

*Andreas Norlén besökte också Aibolands museum och fick träffa Torsdagstanterna. Här i samspråk med Silvi-Astrid Mickelin.
Foto: Arvo Tarmula*

Rootsi Riigipäeva spiiker Andreas Norlèni külaskäik eestirootslaste asualadele Eestis

Ülo Kalm

Pea kolm aastat tagasi külastasime väikese delegatsiooniga koosseisus: Eestirootslaste Kultuuriomavalitsuse poolt Ülo Kalm ja Ingegerd Lindström, Rootsi-Mihkli koguduse õpetaja Patrik Göransson, Rootsi suursaadik Eestis Anders Ljunggren, Eesti Suursaatkonna Rootsis asejuht Kristel Engman Rootsi Riigipäeva ja kohtusime tollase spiiCRI Urban Ahliniga. Külaskäigu eesmärgiks oli uuendada sidemeid ja anda ülevaade eestirootslaste haridus- ja kultuurielust Eestis ning kutsuda Riigipäeva spiiker külla.

Vahepeal toimusid Riigipäeva valimised Rootsis ja ametisse valiti uus spiiker Andreas Norlèn. Eestirootslastele suureks rõõmuks külastas Riigipäeva spiiker Andreas Norlèn delegatsiooniga 13.–14. veebruaril käesoleval aastal Eestit. Külaskäigu esimese päeva õhtul kohtus spiiker Rootsi-Mihkli koguduse õpetaja Patrik Göranssoni ja Eestirootslaste kultuuriomavalitsuse juhatuse esimehe Jana Stahliga Rootsi-Mihkli kirikus Tallinnas. Külalistele anti ülevaade eestirootslaste rootsi keele kaugõppe projektist, tutvustati kirikumuseumi.

Teisel päeval toimus väljasõit rannarootsi aladele Läänemaal. Hommik oli Noarootsi Gümnaasiumis sagimist täis. Külaliste ootuses lähenesid kella osutid kümnele ja eskordi saatel saabus delegatsioon Pürksi mõisa juurde. Hoones 1920–1943 rootsikeelse õppega tegutsenud Pürksi Põllutöö- ja

Rootsi suursaadik Mikael Eriksson koos Rootsi Riigipäeva delegatsiooniga, mida juhtis Riigipäeva esimees Andreas Norlèn

Foto: Ülo Kalm

Rahvaülikool oli eestirootslastele haridus- ja kultuurikeskus. Peale restaureerimist 1995. aastal jätkab hoones haridustraditsioone Noarootsi Gümnaasium, kus õpetatakse Põhjamaade ajalugu ja rootsi keelt. Lühikese kohtumise järel gümnaasiumi direktori Laine Belovasi ja õpetajatega liikus delegatsioon edasi kohalikku kultuurimajja, mille saali olid täitnud gümnaasiumi pere. Õpilaskoor tervitas külalisi südant liigutava lauluga „Modersmålets sång“. Spiiker Andreas Norlèn andis noortele ülevaate oma ja Riigipäeva tööst ja vastas õpilaste küsimustele, mis jätsid talle väga erudeeritud mulje.

Järgmine peatus oli Noarootsi pastoraadi juures. Pastoraat, mis oli koduks 1930. aastatel Rootsis pärit kirikuõpetaja Sven Danelli perele, kui ta teenis Noarootsi ja mitmes teises rannarootslaste kirikus. Elust Eestis kirjutas Sven Danell mälestusteraamatu „Kuldrannake“, kus

ilmekalt ja meeleolukalt kirjeldab tollast elu. Pastoraadi ees tervitasid külalisi eakad eestirootslastest koguduse liikmed Astrid Mitman, Harri Kuinberg, Sven Nyholm ja koguduse vanem Tiiu Tulvik. Noarootsi kunagisest pea 3000 rootslastest alles jäänud viimased vähesed esindajad. Hetk oli emotsionaalne ja südant liigutav kõigi kohal viibijate jaoks.

Meenus Rootsi kuningapaari külaskäik Noarootsi 1992. aastal. Nende Majesteete tervitasid Noarootsi kirikuaeda astudes parkümmend eestirootslast, kes olid tervitanud kuninga vanaisa kroonprints Gustav Adolphi tema külaskäigul Eestisse 1932. aastal. Peale ringkäiku pastoraadis, kirikus ja peatumist Noarootsi Vabadussamba juures oligi aeg jätta hüvasti ja edasi sõita eestirootslaste pealinna Haapsallu. Delegatsiooni liige Hans Wallmark rääkis, et Riigipäeva liikmed on olnud mitu

Danelli ja ta tunneb isiklikult perekonda ning lubas kindlasti nendega ühendust võtta ja külakäigust Noarootsi teada anda.

Ees ootas Rannarootsi muuseum, kus külalisi tervitas Haapsalu linnapea Urmas Sukles. Vormsi rahvariides hiiukandle mängijad Vormsist mängisid kolm meeleolukat lugu ja näitasid sellega, et juba unustusse jäänud rahvapill on nende poolt taas uuele elule tagasi toodud. Kõige olulisem, et kaasatud on noored, kes pühendumusega ilusat traditsiooni jätkavad. Spiiker tänas ja tervitas kohalolijaid. Muuseumi kõige väärtuslikumat eksponaati, „neljapäevamemmede“ tikitud piltvaipa ja sellele praegu tikitavat jätkuvaipa tutvustas külalistele disainer Jorma Friberg. Seejärel kohtusid külalised

„neljapäevamemmedega“ nende käsitöötoas ning juba oligi aeg nii kaugel, et teha ühispilt muuseumi ees ja sõita edasi.

Peale lõunapausi armsas Viigi kohvikus külastati Iloni Imedemaad. Maailmakuulus raamatuilustraator Ilon Wikland kinkis 2004. aastal oma 800 tööd Eesti riigile, mida eksponeeritakse Iloni Imedemaad I korruse galeriis. Külalisi tervitas SA Haapsalu ja Läänemaa Muuseumid juhataja Anton Pärn ja Iloni Imedemaad tutvustas soravas rootsi keeles tegevusjuht Triin Reemann. Spiikrile ja kogu delegatsioonile jättis külastus sügava mulje, mis viis nad hetkeks tagasi lapsepõlve.

Päeva Läänemaal lõpetas kohtumine piiskop Tiit Salumäega Haapsalu piiskoplikus toomkiri-

kus, kus piiskop tutvustas toomkirikut ja andis ülevaate tegevusest, millele järgnes lühike tuur läbi värskest restaureeritud linnuse. Ilm oli kevadiselt ilus ja viimaseks otustati nautida Haapsalu panoraami linnuse vaateplatvormilt. Vaade oli tõeliselt lummas nii nagu kogu märkamatu möödunud päev, mille mälestused jäävad eredalt meie südamesse.

Südamest tänan Riigipäeva spiiker Andreas Norlèni ja kogu delegatsiooni eestirootslaste asualade külastamise ja meiega kohtumise eest! Uute kohtumisteni!

Jorma Friberg näitas delegatsioonile Rannavaipa ja tutvustas selle tekkelugu

Foto: Arvo Tarmula

Muuseumis esinesid esimehele Vormsi muusikud. Esimees pidas lühikese tänukõne.

Foto: Arvo Tarmula

Pärast Noarootsi gümnaasiumi külastamist pidas esimees aulas õpilastele kõne Erakogu

Ljustra fisk på Odensholm

Valter Erkas berättar på en inspelning som gjordes 1986-87. Nedskrivnen av Saga Adolfsson

Att ”ste” (stöta, ljustra) var en tradition som de våra hade. Vi pojkar försökte ju också att ljustra simpör, det var ju väldigt roligt först på vårarna. Vi hade så vita, vackra kalkstenschällar och när det sedan blev fint väder, så försökte vi få båt och ljuster och gå ut och ljustra simpör. De äldre brukade ljustra gädda på hösten, men det skulle vara fint väder då och de visste precis var gäddorna stod. Där och där var en bra plats talade man om. Jag minns han Johannes (Erkas), han hade gjort nya lyktor. De var rätt fint gjorda – ja det var egentligen en vanlig lykta med vanligt fönsterglas och inuti satt det en fotogenlampa. Så tände man lyktorna, det var två stycken, en på varje sida i aktern på rupan. Helst hade man en rupa då. Det var en båt som hade en akterspegel. Den var inte rund i aktern utan den var tvär i aktern med spegel. Man gick inte på så djupt vatten och man använde då skaftet på ljustret till att staka med och flytta fram rupan vartefter. När man då i lampskenet såg var gäddan stod så gällde det att hugga och att hugga rätt. Oj, de kom hem med många buntar gädda, vet jag. Vi barn, det första vi gjorde när vi vaknade på morgonen var att springa ut i förrådet och titta hur många gäddor det var där. Det var väldigt fint.

Jag kommer ihåg en gång när han från vår gård (Johannes) hade varit ute på ”ste” och hur tokigt det gick med stakandet. Han sköt båten på en sten och utan att vara beredd på det så föll han och lyktorna i sjön, men det var ju grunt vatten så

han gjorde väl om det och fortsatte. Han talade om det för mig i alla fall.

En annan gång var han i hamnen, om det var sant eller inte undrade jag många gånger. Det var nere mot Nässgrundändan och han påstod att det var lax. Han såg var den stod och siktade och högg allt vad han orkade... och ljusterskaftet... han lade sig på ljusterskaftet, skaftet veks fram och tillbaka, han trodde det skulle gå av, men den (fisken) bröt sig loss och gick iväg... Vad det var visste han inte – om det var säl eller lax, berättade han. Jag kommer ihåg en gång till, det var på senare år och det var på våren. Vi brukade ha väldigt mycket nordostlig vind vid Holmen. Här är det inte så mycket nordost, men på Holmen var det mycket. Det kunde stå i 3 veckor i nordost med högtryck och klart och fint vatten. Emil och Kat hade varit ute i hamnen på ”simp-ste” och såg en stor gädda. De kom iland och

Foto från Eesti Rahva Muuseum (ERM) i Tartu. ERM A493:393

Två stora sammanlänkade lyktor med bambuhandtag, användes vid ljustring av fisk. Man ställde in fotogenlampor och hängde dem bakpå båten. Man fiskade oftast gädda på detta sätt. Obs! ljusavskärmningen, så att ljuset riktades nedåt.

talade om det för Janne: ”en väldigt stor gädda”. ”Aj,aj”, hade Janne tänkt, ” jag ska också gå ut.” Han tog rupan och gick ut, jag vet inte om det var Bastalaie eller om det var neråt Minsjestain, men det var nog neråt Minsjestain det var nära Minsja, var det. Så hade han sett var gäddan hade stått och hur han då försökte komma nära. Som det small (han högg till med ljustret) så var gäddan hans och stor var hon. Jag var också dit och tittade. De hade enkom tråg, det kallades för mold, som kvinnorna hade när de rensade torsk. Det var en urholkad trädstam och när man hade rensat och sköljt torsken skulle ju vattnet rinna av och då lade man dem i de här trägen. Trågen var rätt långa men gäddan var så pass stor att hon inte fick rum i tråget. Jag vet inte vad hon kunde väga, men inte betydde 10 kilo någonting, hon vägde nog mera. Våldsamt stor var hon, det kommer jag ihåg.

Ahingupüük Osmussaarel

Valter Erkase jutustus 1986.–1987. aastal tehtud salvestusel. Üles tähendanud Saga Adolfsson.

„Ste“ (tõukama, ahinguga lööma) oli meie omade traditsioon. Meie, poisid, üritasime ju ahinguga ka simpasid [merikuradeid] püüda, see oli ju kevaditi väga lõbus. Meil olid valged, kaunid paelavad ja kui siis ilm ilusaks läks, üritasime leida paadi ja ahingu ja läksime simpasid püüdma. Vanemad inimesed püüdsid sügisel ahinguga haugi, kuid siis pidi ilm olema ilus ja nad teadsid täpselt, kus haugid on. Räägiti, et seal ja seal on mõni hea koht. Mäletan, et Johannes (Erkas) oli teinud uued laternad. Need olid õige kenad – õigupoolest tavaline latern tavalise aknaklaasiga ja selle sees petrooleumlamp. Siis pandi laternad põlema, neid oli kaks, üks kummalgi pool ruubi ahtrit. Sel ajal oli ruupe tavaliselt üks. See oli paat, millel on ahtripeegel. See ei olnud ahtrist ümmargune, vaid järsk, peegliga. Sügavasse vette ei mindud ja siis kasutati löömiseks ja ruubi liigutamiseks ahingu vart. Kui siis lambivalgel nähti, kus haug on, tuli lüüa ja lüüa täpselt. Oi, ma tean, et nad tulid koju paljude haugikimpudega. Esimene, mida me, lapsed, hommikul ärgates tegime, oli joosta aita ja vaadata, kui palju haug seal on. See oli väga tore.

Mulle meenub üks kord, kui tema (Johannes) meie talust oli olnud „ste“ ja kui nässu see läks. Ta tõukas paadi kivi otsa ja kukkus ootamatusest koos laternatega merre. Kuid vesi oli ju madal, nii et küllap hakkas ta uuesti peale ja jätkas. Igatahes rääkis ta mulle sellest.

Ahing

Foto: ERM A493:151

Teinekord oli ta sadamas, mõtlesin tihtilugu, kas see on tõsi või mitte. See oli Nässgrundi otsa pool ja ta väitis, et see oli lõhe. Ta nägi, mis seal oli ja sihtis ja lõi nagu suutis ... ja ahinguvars ... ta heitis end ahinguvarrele peale, vars kõikus edasi-tagasi, ta arvas, et see läheb katki, kuid see (kala) murdis ennast lahti ja läks minema... Mis see oli, seda ta ei teadnud – kas see oli hüljes või lõhe, rääkis ta. Üks kord tuleb mul veel meelde, see oli hilisematel aastatel ja kevadel. Meil olid saare peal väga tugevad kirdetuuled. Siin kirdetuuli palju ei ole, kuid saarel oli seda palju. Kõrgrõhkkonna ja selge ja kena veega võis kirdest puhuda kolm nädalat. Emil ja Kat olid olnud sadamas „simp-ste“ ja nägid suurt haugi. Nad tulid maale ja rääkisid sellest Jannele: „kohutavalt suur

haug“. „Oi-oi“, mõtles Janne, „ma lähen ka.“ Ta võttis ruubi ja läks, ma ei tea, kas Bastalaie või allapoole Minsjestaini juurde, kuid küllap Minsjestaini juurde, Minsja lähedal. Siis nägi ta, kus haug oli olnud ja kuidas ta siis üritas lähedale tulla. Nii kui hoop käis (ta lõi ahinguga), oli haug tema oma ja see oli suur. Läksin ka sinna vaatama. Neil olid erilised künad, mida naised turska rookides kasutasid, neid kutsuti nimega *modal*. See oli õõnestatud puutüvi ja kui tursk oli roogitud ja loputatud, pidi ju vesi ära voolama ja siis pandi nad nendesse künadesse. Künad olid üsna pikad, kuid haug oli nii suur, et künasse ära ei mahtunud. Ma ei tea, palju ta kaaluda võis, kuid 10 kilo ei tähendanud midagi, ta kaalus kindlasti enam. Mäletan, et ta oli kohutavalt suur.

En resa var tillräckligt för nerverna - om hämningsresorna från Ormsö till Sverige

Lena Weesar

Under april till i början av maj 1944 hämtades 233 personer från Ormsö över Finland till Sverige – i smyg. Allt skedde i största möjliga hemlighet och med stöd av Kommittén för estlandssvenskarna i Stockholm, men det har varken skrivits eller talats särskilt mycket om detta under årens lopp. Det var först när "Flyktboken" gavs ut (se not 1) som mer information såg dagens ljus, om än bristfällig, och några berättelser från dem som var med på hämningsresorna finns inte med i boken. Hilda Kinder, Hullo, systrarna Aline Storholm och Katarina Johansson, Borrby, och Katarina Sandell Lindström, Hosby, var med på tre av hämningsresorna. Jag intervjuade dem och deras berättelser finns att läsa i en artikel i Kustbon nr 4/2019. Här följer ett utdrag ur denna:

En resa var tillräckligt för nerverna

Så börjar Johan Wallin sin berättelse i boken Estlandssvenskarnas flykt över Östersjön¹. Johan Wallin, från Hullo Hermasa på Ormsö, ledde ett av de två båtlag som på privat initiativ hämtade Ormsöbor till Sverige våren 1944. Han hade lovat sig själv att ta över 150 personer, vilket han också gjorde (nästan) – det blev sex hämningsresor med 149 Ormsöbor. Min mor var en bland dem.

*Familjen Sandell efter ankomsten till Sverige 1944
Foto ur Västerås Allehanda i juni 1944.*

Att ge sig själv i uppdrag att hämta sina landsmän till Sverige, via Hangö, och också lyckas med detta under brinnande krig och det med risk för sitt eget och med ansvar för andras liv, krävde både starka nerver och mod.

Östersjön, som har kallats Ofredens eller Krigets hav under åren 1939–1945, var inte bara utsatt för väderlekens nycker. Under krigsåren var Finska viken världens genom tiderna mest minerade havsområde med mellan 40 000 till 60 000 minor, de flesta drivminor². Till det kom ubåtars lömska torpedattacker, möjliga sjödueller mellan örlogsfartyg och risk för flygplans bombanfall. För att inte tala om vad som skulle kunna hända om man fick motorhaveri? Eller om man blev upptäckt och stoppad till sjöss? Skulle man bli fångslad? Eller kanske rammad? Omedelbart avrättad?

Att fara fram och tillbaka över Östersjön, till Hangö och över Finska viken under våren 1944 var ingen söndagsutflykt precis. För det krävdes minst sagt goda nerver, mod, djärvhet – och skicklighet. Farorna var många.

De första hämningsresorna

Johan Wallin ledde ett av de två båtlag som hämtade Ormsöbor till Sverige under andra världskriget. Det andra båtlaget leddes av Lars Lilja, Hullo Erjasa, som gjorde tre resor med sammanlagt 84 personer. Med en besättning som turades om att följa med under resorna³ hämtade de sammanlagt 233 personer under april och maj 1944. Men inte helt utan misslyckanden och malörer.

I februari 1944 gick den första resan från Hangö till Ormsö. Men utan framgång. Båten förläste i issörjan utanför Borrby och Edvin Ahlberg, Hans Alström och Hans Grundsten fick ta sig i land och gömma sig tills de kunde ta sig över till Finland med hjälp av en ny flyktbåt. I två månader fick de vänta och i april återupptog de hämningsresorna, nu som besättningsmän på Johan Wallins och Lars Liljas båtar.

Issörja ställde också till problem under Johan Wallins första hämning i februari 1944. Båten hade han köpt i Finland, utanför Dagö

gick propelleraxeln sönder och efter åtta timmars arbete i nattmörkret fick man ihop den. Utan riktiga verktyg. Det fanns inte att köpa i Finland, inte då, 1944. Finland låg ju i krig med Sovjetunionen och det var brist på det mesta. Att ta sig tillbaka till Hangö tog tid på grund av alla motorstopp på vägen och båten hade blivit så illa skadad att han fick köpa en ny. Nu i Sverige.

Vad som kunde hända om man blev påkommen erfor tre unga män från Rickul när de skulle hämta sina föräldrar från hembyn Roslep till Sverige. En tysk minsvepare upptäckte dem. De fördes till Patarei-fängelset i Tallinn, misstänkta för att vara utsända agenter. Efter förhör accepterades deras förklaring att de var ute på en hämtningsresa. Två av dem fick ett års fängelse, inte för att de skulle hämta sin familj utan för att olagligen ha flytt från Estland. Den tredje dömdes till fyra års fängelse, domen inbegrep också en anklagelse för misshandel av en tysk gränsvakt.

Vid en hämtningsresa till Ormsö då ett båtlag satt en man på ön för att senare hämta honom och Ormsöbor från Diby, mötte den ilandsatte tyska militärer när han skulle ta sig tillbaka till stranden. Han hade blivit förråd och förmodligen utan att tänka närmare efter sköt han mot en av tyskarna för att komma undan. Han flydde och hittade en ny flyktbåt. Då männen på hämtbåten närmade sig stranden på avtalad tid möttes de av eldgivning. De gav sig av. Det var Dibyborna som skulle hämtas som straffades. Tre män greps och sattes i fängelse. När de släpptes fanns det inga möjligheter för dem att fly till Sverige där deras familjer nu befann sig.

Att ta sig över Finska viken våren 1944 var riskfyllt på många

sätt. Nerverna sattes på prov. Lyckligtvis slutade resorna väl, alla som hämtades kom välbehållna till Hangö för fortsatt destination till Sverige. Alla, utom en liten flicka som var svårt sjuk redan innan man kom för att hämta henne och hennes familj på Nuckö.

Hämtningar från Nuckö och Rickul – familjer återförenas

Den första privata hämtningsresan från Sverige gick till Nuckö i december 1943 då Hugo Freiman och Voldemar Jürgensman hämtade sina familjer – 16 personer, kvinnor och barn. Resan till Nuckö var olycksbådande strapatsfylld med stormar och motorhaverier. Familjen Jürgensmans yngsta dotter, som var svårt sjuk, dog under färden från Nuckö till Hangö där hon blev begravd, men den 2 januari kom man till slut välbehållna till Stockholm.

Till Nuckö gjorde också Johannes Bombas, Johannes och Arnold Lemberg två hämtningsresor från Sverige. I hård vind, under den första resan, kom de ur kurs och drev till Ösel. De blev tvungna att ta sig tillbaka till Stockholm för att reparera motorn. Med sig hade de 29 estländare. Den andra resan gick bättre och från Nuckö hämtade de 31 personer, inklusive sina familjer, och den 29 mars 1944 anlände de till Stockholm.

Hämtade sina kvarblivna familjer i Rickul gjorde även Ingvar och Voldemar Vesterby, Alexander och William Treiberg och Arnold Brunberg. 32 personer tog de med tillbaka och den 9 april 1944 steg man välbehållna iland i Sverige.

Men varför hämtningsrer?

Årsskiftet 1943/1944 – lite bakgrund: Andra världskriget fort-

gick med oförminskad kraft. På östfronten trängde Stalins Röda arméer allt starkare fram mot Estland och Baltikum, vinden hade vänt för Hitlers Wehrmacht och man började ana att tyskarna kunde stå inför ett massivt nederlag.

Ett stort antal estlandssvenskar hade redan tagit sig över till Sverige, många via Hangö, antingen på egen hand i småbåtar byggda eller upprustade i det fördolda eller med någon av de organiserade och av tyskarna godkända transporter, sjuktransporterna⁴. Under 1943 hade totalt 1 708 estlandssvenskar lämnat sina hembygder för Sverige men majoriteten var kvar i Estland.

Påtryckningar och förhandlingar om allmänna och legala överflyttningar av estlandssvenskarna hölls, men det tog tid och utgången var oviss. Tiden tickade på – skulle man hinna? Skulle man lyckas få över sina landsmän till Sverige innan sovjetarmén intog Estland en andra gång? Man anade vad det skulle innebära, man hade varit med om det en gång tidigare.

Flyktingbåtarna som anlände till Finland och Sverige i början av 1944 började också bli allt färre – det började bli ont om båtbyggare och ont om båtar i svenskbygderna. Många som kunnat, och haft möjlighet att själv bygga eller tillskansa sig en båt, hade redan lämnat.

Det var då ett antal unga estlandssvenska män som redan befann sig i Sverige satte sina planer i verket, planer de haft en längre tid – Vi skaffar båtar, åker över och hämtar folk, familj och släktingar. I smyg. Den första resan gjordes vid årsskiftet 1944, sedan fortsatte hämtningsresorna, de flesta till Ormsö under april och maj. Vad man då inte visste var att m/s Juhana, med början i juni 1944, med sina nio resor skulle komma att föra över 3 335 estlandssvenskar till

Sverige. För hur skulle man kunna veta det, ett halvår tidigare, när förhandlingarna om en organiserad, allmän överfart verkat gå i stå?

Hur planerades och organiserades hämtningarna?

Hämtningsresorna var sanktionerade av Kommittén för estlandssvenskarna⁵ och finansierades genom lån för inköp av båtar, motorer och bränsle. Båtarna såldes senare och man fick tillbaka en del av de utlånade pengarna. Vad gäller ersättning till de män som utförde hämtningarna verkar det inte ha varit särskilt generöst, om än något. I en anteckning skriver Johan Wallin att ”pengarna räckte inte till regnkläder till oss. Jag gick också miste om min lön under tiden jag var borta från Sverige”.

Hämtningsresorna från Ormsö gick fram och tillbaka från Hangö. Man sände bud i förväg när man skulle komma men man sa aldrig i förväg var man skulle landa. Allt skulle gå snabbt – i land på natten i mörkret och ut samma natt.

Senast kl 2 på eftermiddagen lämnade man Hangö, vid 11-12-tiden på natten var man utanför Ormsö där två man sattes iland, en tredje tog ut båten från stranden för att ligga och vänta i skydd av mörkret. De två i land skulle samla ihop folk och vid 4-5-tiden på morgonen gav man sig iväg mot Hangö med Ormsöbor och deras packning. Man kunde också ge varsel till påtänkta personer om kommande resor, men tid och plats bestämdes aldrig i förväg. Varje gång landade man på ett okänt ställe, både för kustbevakningens och öbornas skull. I första hand försökte man ta med sig anhöriga och de som hållit sig gömda länge.

Båtarna, som kunde ta ca 30

personer med ”lätt bagage”, var större än de vanliga flyktbåtarna men tillräckligt små för att kunna landa avsides på Ormsös långgrunda stränder. Enligt Kommitténs bevarande kvitton kostade Wallins båt 7 300 kr i inköp, vilket idag motsvarar ca 157 000 svenska kronor, med en Volvo Pentamotor på 15 knop. Den båt Lars Lilja hämtade Ormsöbor med var 11 meter lång och gjorde 9 knop. Bensin togs från Sverige eller köptes på svarta börsen i Finland. Bensin var en bristvara liksom verktyg och smörjolja till motorerna och därför svårt att komma över.

Visste tyskarna om hämtningsresorna?

Ja – och nej. Under landstigningarna på Ormsö hade det tyska vaktmanskaret varit osynligt (utom vid den olyckliga händelsen i Diby) och man kan tro att de tyska vakterna avsiktligt hållit sig undan.

I ett brev till legationsrådet Svante Hellstedt på Utrikesdepartementet i Stockholm skriver Sigurd Curman, ordförande för Kommittén för estlandssvenskarna, om en brevväxling med dr Kleist, ansvarig för Ostland (Estland, Lettland, Litauen) inom Ostministerium i Berlin, där de diskuterat överflyttningen av estlandssvenskarna. I den ansåg sig Curman ha fått information om att man från tysk sida inte aktivt skulle förhindra resor i smågrupper med mindre båtar och att ”transporterna borde helst äga rum till Finland varifrån de utvandrade skulle kunna fortsätta till Sverige”.⁶

Hämtningen från Kärrslätt/Saxby, Ormsö

Katarina Sandell Lindström och hennes syster Maria från Hosby Joansa var tillsammans med 40

personer, de flesta Kärrslättsbor, med på den sista hämtningsresan som gjordes i maj 1944 från Ormsö. Det här är Katarinas berättelse, berättad idag:

”Det var den första maj 1944. I Hosby fanns det inte längre några ungdomar kvar, det var bara några småflickor och så vi, min äldre syster Maria och jag som då var 20 och 17 år gamla. Alla andra ungdomar hade gett sig av till Sverige. En äldre flicka, storpi, från grannbyn hade lämnat en packning hos oss och när hon kom för att hämta den sa hon, precis innan hon skulle gå och liksom i förbifarten, att om hon var som vi skulle hon försöka komma med en hämtbåt.”

”Vi funderade på det hon sagt. På något sätt hade vi fått veta att man skulle komma till Kärrslätt och hämta folk. Skulle vi ta oss dit och se om vi kunde komma med till Sverige därifrån? Pappa hade en egen båt och tanken var att vi skulle fly med den tillsammans med två andra familjer och några andra. Men han var inte hemma just då så vi kunde inte rådfråga honom och mamma var redan i Sverige, hon hade kommit över med en av sjuktransporterna. I Kärrslätt hade vi släkt, så vi bestämde oss – vi skulle ta oss till Kärrslätt och Sverige!”

”Maria gick till en av grannarna för att be dem ta hand om djuren och berätta för pappa när han kom hem vad vi bestämt oss för. Vi packade ihop lite saker, spände hästen för vagnen och gav oss iväg. När vi passerade Pikners vinkade vi adjö till farmors syster Gertrud. I Sviby bodde farmors bror och vi sa adjö till honom i tanken. Vi fortsatte mot Hullo. Vi kunde inte riktigt tro att vi verkligen var på väg! Men vart skulle vi komma?”

”Tankarna for fram och tillbaka. I Hullo skulle vi passera

Rosenblads pensionat där tyska soldater var inkvarterade. Tänk om någon av dem kom ut, stoppar oss och frågar oss vart vi är på väg? Vad säger vi då? Tänk om de ser vår packning?”

”Hjärtat satt i halsgropen och precis när vi passerade Rosenblads kom en militär ut med bössan på axeln! Han tittade på oss – och gjorde honnör! Så vände han och gick åt andra hållet, motsatt från vart vi var på väg. Vi fortsatte mot Kärrslätt.”

”Väl framme gick vi till vår släkting och berättade varför vi kommit. Så skulle alla som skulle hämtas med till Sverige samlas på gården Andorsa i byn. Det var massor med folk, halva byn verkade det som, men det var mest Kellet-piar, Kärrslättsflickor och några mammor med småbarn. Det var inte många äldre och bara några karlar.”

”Vi satt på golvet och slumrade till i väntan på att båtarna skulle komma. Så blev vi väckta och man sa att nu är det dags att börja vandringen genom skogen till Saxby, grannbyn, där båtarna skulle finnas.”

”Mycket riktigt, två båtar låg där, en hade förlorat jollen så de måste följas åt. Ilastningen började, fäderna bar sina döttrar ombord, man fick vada långt ut i vattnet för att komma till båtarna för det var så långgrunt. Det var trångt på stranden, en gumma, jag vet inte vem det var, hade en korg med kokta ägg som hon delade ut till oss som skulle iväg – Så ni har något att äta på resan, sa hon. Hon gav mig flera ägg. Jag glömmer det inte för jag tyckte hon var så snäll.”

”Efter ett tag upptäckte jag att min syster Maria inte var med på den båt jag hamnat i! Hade hon inte kommit med? Det visade sig

att hon var i den andra båten, den som kördes av Lars Lilja. Där var de bara 16 personer, fler hade fått plats men alla som kommit till Saxby strände var ombord. Budet hade kanske inte nått ut till alla som hade velat komma med? I min båt, som kördes av Johan Wallin, var vi många fler, 26 stycken. Sammanlagt var vi 42 som nu var på väg mot Hangö. Plus de som körde båtarna och de som var med som besättning. Så tillsammans vi var nog bortåt 50 personer.”

”Johan Wallins båt var en täckt motorbåt med säten i rader, man gick ner några trappsteg för att komma dit. Den var modern, själv stod han i fören, under tak med vindruta, och körde. Det fanns också fönster längs sidorna på båten. Vi satt ganska bekvämt och jag satt och tittade ut i mörkret över havet under resan, ibland såg jag bara vatten. Det blåste, flera blev sjösjuka, men man kände sig trygg med Johan Wallin. Hur många timmar det tog att komma till Hangö minns jag inte, men så småningom kom vi fram utan några incidenter. Lars Lilja var redan där. Vi blev vänligt mottagna och där fick vi övernatta. Så fortsatte vi resan med lastbil till tåget som tog oss till Åbo, dit åkte vi i godsvagn. Det var trångt och varmt, vi fick sitta på golvet men det gick bra och fram kom vi.”

”I hamnen gick vi ombord på Nordstjärnan som skulle ta oss till Stockholm och så småningom anlöpte vi Skeppsbron. Hela dagen gick åt för inskrivning och registrering och vi fick kaffe och smörgås. Efter det bar det iväg till avlusning och bastu. Sedan blev vi utplacerade på olika förläggningar. Maria, min syster, och jag hamnade på Stureby vårdhem, mamma var redan där från hösten 1943. Vi var där i en månad.”

”Pappa kom fjorton dagar senare, han hamnade på Sabbatsberg. Sedan förflyttades vi till Västerås och sedan skulle vi ut i arbetslivet, pappa fick börja som dräng på en gård, jag och Maria började som pigor. Därefter fick Maria och jag arbete i en matvaruaffär på Lidingö, sedan flyttade jag till Stockholm.”

”Efter det att Estland blev fritt igen har jag har varit hemma på Ormsö och Hosby Joansa många gånger under årens lopp. Livet har gått vidare, nu sitter jag och tänker med tacksamhet på att livet har varit gynnsamt. Tack Sverige!”

Katarina Sandell Lindström var med på den första organiserade resan anordnad av SESK, Samfundet för Estlandssvensk Kultur, till Ormsö efter Sovjetunionens fall 1989. Av hennes hemgård Joansa i Hosby fanns då inga byggnader kvar. Privat ordnade hon under de första åren av Estlands självständighet insamlingar i Sverige till de boende på Ormsö då behoven var stora.

Johan Wallin

Johan Wallin, född den 14 april 1911 på gården Hermasa i Hullo på Ormsö, har under åren i olika sammanhang framhållits som en av estlandssvenskarnas mest framgångsrika entreprenörer och egenföretagare.

1939 reste han till Stockholm för att studera till elingenjör på STI, Stockholms Tekniska Institut. Hans plan var att efter sin examen 1941 återvända till Ormsö för att påbörja elektrifiering av ön, planer, som på grund av andra världskriget gick om intet. Men hans engagemang för Ormsö och Ormsöborna bestod – under våren 1944 lämnade han sin anställning i Stockholm för att hjälpa sina landsmän till Sverige genom privata räddningsaktioner,

hämtningsresor i motorbåt över Finska viken till Hangö. Resor han inte gjorde ensam, en besättning med två till tre man var alltid med, olika från gång till gång.

Efter sin examen i Stockholm tog han anställning som elingenjör och mekanisk konstruktör och i början av 1950-talet startade han tillsammans med sin far Hermas Elmekaniska Verkstad, vilken han drev fram till sin bortgång 1981. Utöver familjeföretaget blev det fler bolag i kompanjonskap där han var VD. Genom sina företag skapade han också arbetstillfällen för estlandssvenskar och Ormsöbor.

Lars Lilja

Lars Edvin Lilja föddes på gården Erjasa i Hullo den 16 oktober 1919 och ledde det andra båtlaget som hämtade Ormsöbor via Hangö till Sverige. Hans far, Johan Lilja, var kommunordförande, talitan, på Ormsö under 1930-talet då bland annat kronprins Gustaf Adolf besökte Ormsö under sitt Estlandsbesök 1932. Det var Johan Lilja, som representant för Ormsöborna, framförde hälsningstalet till den svenske kronprinsen och hans delegation när de anlände till Sviby brygga. En ärofylld uppgift.

Lars Lilja tog examen från Svenska gymnasiet i Hapsal 1938. I maj 1943 kom han tillsammans med fyra unga män från Ormsö till Stockholm. Flyktresan har han kortfattat beskrivit i "Flyktboken" där han berättar om hur de i en liten motorbåt, utan sjökort, kompass

och tillräckligt med smörjolja, tog sig till ön Jurmo i finska skärgården och sedan vidare till Sverige. Han berättar också hur tanken på att hämta Ormsöbor till Sverige väcktes hos honom.

Interiör från Elektro-Hermas AB i Sollentuna. Företagets chef, ingenjör Johan Wallin, sedans, är från Hullo, Ormsö. — R. Treiberg foto.

Johan Wallin, 1960-tal. Ur jubileumsskriften Estlands svenskar 25 år i Sverige. Bildtext: Interiör från Elektro Hermas AB i Sollentuna. Företagets chef, ingenjör Johan Wallin, är från Hullo. R. Treiberg, foto.

Lars fortsatte sedan med sina studier i Stockholm, han utbildade sig till kemiingenjör och tog examen vid Stockholms Tekniska Institut 1947.

Efterord ...

Min mor, Kellet Nigors Mare, född Ahlström på gården Nygårds i Kärrslätt och gift Ester Maria Weesar i Sverige, var med på den sista av Johan Wallins hämtningsresor, den som gick

från Saxby och som Katarina Sandell Lindström berättar om.

Som barn och tonåring frågade jag ofta hur det gick till när vår släkt kom till Sverige, men varken min mor, mina morföräldrar eller andra släktingar ville berätta – "Det är väl inget att prata om nu. Inte minns jag det, det är ju så länge sen!", var svar jag fick. Eller så började de tala om något annat. Men hos min morfar och mormor, Lars och Katarina Ahlström på Lidingö, träffades ofta deras vänner och våra äldre släktingar och då pratades det bara om Ormsö, eller Wormsö som de äldre sa. På klingande Ormsömål. Jag satt på golvet och lyssnade och ja, jag förstod vad de sa, inte allt, men vad jag inte förstod var sammanhangen. För vad de talade om var om ryssar och tyskar och tyskar och ryssar, om vartannat, och massor med folk med namn som jag inte kände till. Allt i en väldig röra i mina öron. Och vad jag har förstått efteråt så var mycket av livet på Ormsö under krigsåren just precis så. En väldig röra. Jag slutade att fråga, men jag ville fortfarande få svar.

Med Katarina Sandell Lindströms berättelse har jag fått den sista berättelsen om min familjs flykt från Ormsö. Längre trodde jag att hela familjen kom till Sverige samtidigt, men så var inte alls fallet. Min släkt har flera flyktberättelser och jag tror att det kan vara så för de flesta. För att ta rätt på våra har jag fått prata med många, jag har letat i böcker, gått igenom tidningsurklipp och sökt bland dokument i Riksarkivet i Stockholm.

För vår familj var det så här, kanske känns det igen?

Först var det min mors äldste bror som gav sig till Sverige tillsammans med ett antal unga grabbar från byn. I en stadig roddbåt, tillverkad i skogen utanför Kärrslätt, rodde de till Hangö för att undkomma mobilisering i kriget.

Med sjuktransporterna lämnade de sjuka och gamla Ormsö, som min mors mormors far, Hans Lindkvist, Kamas-Hans, och hans fru Katarina.

Småbarnen, som inte kunde klara sig själva om det skulle hända föräldrarna något, stod sedan på tur. I hemlighet byggde min morfar en båt och tog över inte bara sin egen familj med de mindre barnen, utan också sin brors familj med småbarn, en granne med sina barn och även andra grannars barn. Totalt var de 21 personer, 8 vuxna och 13 barn. De kom till Finland och där fick båten lämnas kvar men morfar fick den till Sverige. På somrarna ”åkte vi ut på sjön”, som vi sa, med just denna båt – morfars motorbåt, som han nu byggt om något. Vi fiskade i skärgården och besökte goda vänner till mina morföräldrar från Ormsö.

Min morfars flyktbåt kom alltså att bli en viktig del av min uppväxt här i Sverige, men att det var samma båt som tagit dem från Ormsö, det förstod jag först i vuxen ålder.

Så var det de äldre flickornas tur att lämna Ormsö och min mor hämtades tillsammans med tonårsflickorna i byn av Johan Wallin och hans hämtbåt, den resa Katarina Sandell Lindström berättar om.

Kvar i Kärrslätt var de äldre, som gammelmormor och gammelmorfar Agneta och Johan Hallman, som några månader senare anlände

till Breviks brygga på Lidingö med m/s Juhan. Under sommarmånaderna 1944, ”den sista sommaren på Ormsö”, hade Johan Hallman tillsammans med Anders Fält och några andra män som ännu inte gett sig av, packat ner kyrkoföremålen i Ormsö kyrka för att få dem i säkerhet till Sverige. Det är de kyrkoföremål som idag finns i muséet i S:t Mikaelskyrkan i Tallinn. Att min mors morfar var en av dem som sett till att så skett är något jag känner mig stolt över.

Ytterligare en pusselbit i min familjehistoria har kommit på plats, vilket för mig personligen betyder mycket – den om hur min mor kom till Sverige. Jag är ju född här och under min uppväxt var Ormsö och Estland starkt närvarande men samtidigt väldigt avlägset.

Levnadssättet i min familj följde delvis det man haft ”hemma” på ön. Hos min morfar och mormor talade man ormsösvenska och maten, till exempel, var i mångt och mycket den man också ätit på Ormsö, helt annorlunda från mina svenska klasskamraters – vi åt det mörka, estniska rågbrödet av surdeg varje dag, surkål stod ofta på middagsbordet, vi drack filmjolk/surmjolk, korngrynskorv gjordes till jul, morfar och morbröderna fiskade och morfar rökte fisk. Nyrökta flundror var det bästa vi visste och något vi längtade efter. Allt annorlunda och ”konstigt” för mina svenska kamrater.

Jag växte upp med ormsödialekten och ormsömaten, så annorlunda från det rikssvenska, men samtidigt talade man inte om Ormsö och inte heller om flykten. I alla fall inte med oss barn som var födda i Sverige. Varför, det vet jag inte riktigt. Men jag ville veta och det är först nu i vuxen ålder som jag fått svar på många av de frågor jag ställde under min uppväxt.

Fotnoter:

1. I Estlandssvenskarnas flykt över Östersjön – Flyktberättelser och namnförteckning över anlända 1940–1945, också kallad ”Flyktboken”, finns bland annat unika berättelser från flykten, nedtecknade en kort tid efter ankomsten till Sverige med namnlistor ordnade i grupper över de estlandssvenskar som kom till Sverige under krigsåren 1940–1945.

2. ”Varken förr eller senare har minor spelat så stor roll i sjökrigföringen och skördat så många offer som i Östersjön under andra världskriget”, ur Ofredens hav, Östersjön 1939–1992.

3. Besättningen som turades om under hämtningsresorna var: Lars Blomman, Johannes Massalin, Lars Broman, Edvin Ahlberg, Johan Ahlström, Hans Grundsten, Lars Beckman, Isak Rosenblad, Hjalmar Förberg, Lars Emil Förberg, Hans Alström och Oskar Westerbusch.

4. Under 1943 hade 782 personer förts över till Sverige på laglig väg med de så kallade sjuktransporterna: i maj 1943 med m/s Seagull II (43 personer) och under hösten med någon av s/s Odins tre resor (738 personer). Fler hade tagit saken i egna händer och tagit sig över utan tillstånd i småbåtar. Under 1943 anlände 936 estlandssvenskar i 131 flyktinggrupper till Sverige.

5. Kommittén för estlandssvenskarna, vars ordförande var riksantikvarie Sigurd Curman mellan 1943 till 1950 då kommittén upphörde, organiserade bland annat mottagandet av de estlandssvenska flyktingarna i Sverige under krigsåren, finansierat genom statliga anslag.

6. s 271, Estlandssvenskarnas flykt över Östersjön – brevet är odaterat men skrivet i början av maj 1944.

Referenser:

Läs hela artikeln i Kustbon nr 4/2019.

Intervju med Katarina Sandell Lindström, oktober 2019.

För personuppgifter, Bo Nyman, oktober 2019.

Üks reis pani närvid proovile – äratoomisreisid Vormsilt Rootsi

Lena Weesar

1944. aasta aprillist maikuu alguseni toodi Vormsilt Soome kaudu Rootsi 233 inimest. Kõik toimus suurima saladuskatte all ja Stockholmis asuva Eestirootslaste komitee toetusel. Ent sellest ei ole aastaid eriti kirjutatud ega kõneldud. Põhjalikum info nägi päevavalgust alles „Pögenikeraamatus“ (vt. viide 1), mis on siiski lünklik, ja mõningaid äratoomisreisidel osalenud inimeste lugusid selles raamatus ei ole. Kolmel äratoomisreisil osalesid Hilda Kinder Hullost, õed Aline Storholm ja Katarina Johansson Borrbyst ning Katarina Sandell Lindström Hosbyst. Intervjueerisin neid, ja nende lood on avaldatud ajakirja „Kustbon“ 2019. aasta neljandas numbris. Avaldame siinkohal sellest katkendi:

Üks reis pani närvid proovile. Nii algab Johan Wallini jutustus raamatus Eestirootslaste põgenemine üle Läänemere.¹ Johan Wallin Hullo Hermas-talust juhtis üht kahest paatkonnast, mis toimetas vormsilased 1944. aasta kevadel eraviisiliselt Rootsi. Ta oli lubanud üle viia 150 inimest, mida ta ka (peaaegu) tegi – korraldati kuus äratoomisreisei 149 vormsilasega. Ühel neist reisidest oli ka minu ema.

Kaasmaalaste äratoomine Hanko kaudu Rootsi ning selle õnnestumine keset sõjamõllu, iseenda elu ohtu seades ja teiste elude eest vastutades nõudis ühtaegu tugevaid närve ja julgust. Läänemeri, mida kutsuti 1939–1945 ka Vaenu- või Sõjamereks, ei olnud mitte ainult ilmakapriiside meelevallas. Sõja-aastatel oli Soome laht maailma läbi aegade kõige mineeritum

Johan Wallin koos kaaslastega Vormsil, 1930. aastad. Vasakult: Johan Wallin, Maria Lindström, Anders Kornblom, Maria Ahlkvist ja Hugo Mickelin. Foto: SOV arhiiv

mereala – lahel hulpis 40 000–60 000 miini, millest enamiku moodustasid triivmiinid.² Sellele lisandusid allveelaevade salakavalad torpeedorünnakud, mereduellid sõjalaevade vahel ja õhurünnakute oht. Rääkimata sellest, mis oleks juhtunud mootoririkke korral. Või kui merel oldaks avastatud ja kinni peetud. Kas siis oleks arreteeritud? Või äkki paat põhja rammitud? Või kohapeal maha lastud?

1944. aasta kevadel edasi-tagasi üle Läänemere Hankosse, ja üle Soome lahe sõitmine polnud just pühapäevane väljasõit. Selle korraldamiseks oli tarvis pehmelt öeldes häid närve, südikust, julgust – ja osavust. Ohte oli palju.

Esimesed äratoomisreisid

Johan Wallin juhtis üht kahest paatkonnast, mis toimetas Teise maailmasõja ajal vormsilasi Rootsi. Teist paatkonda juhtis Lars Lilja Hullo Erjas-talust, mis korraldas kolm reisi ühtekokku 84 inimesega. Rei-

side ajal vaheldunud meeskonnaga³ toodi 1944. aasta aprillis-mais ära ühtekokku 233 inimest. Kuid seda mitte ilma ebaõnne ja äpardusteta.

1944. aasta veebruaris toimus esimene reis Hankost Vormsile. Ent edutult. Paat läks Borrbyst lähedal jääsupis põhja. Edvin Ahlberg, Hans Alström ja Hans Grundsten pääsesid maale ja varjasid ennast seni, kuni pääsesid uue põgenikepaadi abil Soome. Pärast kahekuulist pausi jätkusid äratoomisreisid aprillis, seekord meeskonnaliikmetena Johan Wallini ja Lars Lilja paatides.

Jääsupp tekitas probleeme ka Johan Wallini esimesel äratoomisreisil 1944. aasta veebruaris. Paadi oli ta ostnud Soomest. Hiiumaa lähedal purunes selle sõuvõll, mis suudeti parandada pärast kaheksa tundi ööpimeduses kestnud tööd. Ilma õigete tööriistadeta. Neid Soomes toona, 1944. aastal saada ei olnud. Soome oli ju Nõukogude Liiduga sõjas ja puudus valitses peaaegu kõigest. Tee peal toimunud mootoririkete

tõttu võttis Hankosse tagasisõit aega ja paat sai niivõrd viga, et Wallinil tuli osta uus. Seekord Rootsist.

Seda, mis toimus vahelejäämise korral, kogesid kolm noort Riguldi meest, kes toimetasid kodukülalt Rooslepast Rootsi oma vanemaid ja jäid selle käigus silma ühele Saksa miinitraalerile. Kahtlustatuna, et tegemist on agentidega, viidi nad Tallinnasse Patarei vanglasse. Pärast ülekuulamist võeti nende selgitus, et nad on äratoomisreisil, vastu. Kahele määrati aasta vangistust mitte perekonna äratoomise, vaid Eestist ebaseadusliku põgenemise eest. Kolmandale mõisteti neli aastat, otsus sisaldas ka süüdistust Saksa piirivalvuri ründamises.

Ühel äratoomisreisil Vormsile, kui üks paatkond saatis ühe mehe saarele, et talle ja Diby elanikele hiljem järele tulla, kohtus too randa tagasi minnes maaletulnud Saksa sõjaväelastega. Ta oli üles antud ja avas, nähtavasti rutakalt, pääsemiseks ühe sakslase pihta tule, põgenes ja leidis ühe põgenikupaadi. Kui äratoomispaadis olevad mehed kokkulepitud ajal rannale liginesid, avati nende pihta tuli. Nad andsid alla. Karistati aga Diby elanikke, kellele oldi järele tuldud. Kolm meest arreteeriti ja pandi vanglasse. Pärast nende vabastamist polnud põgenemine Rootsi, kus nende perekonnad nüüd olid, enam võimalik.

1944. aasta kevadel oli Soome lahe ületamine paljuski ohtlik. Närvid pandi proovile. Õnneks lõppesid reisid hästi. Kõik äratoodud jõudsid tervelt Hankosse, et siis Rootsi edasi sõita. Kõik, välja arvatud üks väike tüdruk, kes oli juba enne temale ja ta perekonnale Noarootsi järele tulekut raskelt haige.

Äratoomised Noarootsist ja Riguldist – perekonnad taasühinevad

Esimene eraviisiline äratoomisreis Rootsist Noarootsi toimus 1943. aasta detsembris, kui Hugo Freiman ja Voldemar Jürgensman tulid järele oma perekondadele – 16 inimest, naised ja lapsed. Reis Noarootsi oli pahaendeliselt vintsutusterohke, täis torme ja mootoririkkeid. Jürgensmanide noorim tütar, kes oli raskelt haige, suri teekonnal Noarootsist Hankosse, kuhu ta ka maeti, kuid 2. jaanuaril jõuti elusalt ja tervelt Stockholmi.

Rootsist korraldasid Noarootsi äratoomisreise ka Johannes Bombas ning Johannes ja Arnold Lemberg. Esimese reisi ajal kaldusid nad tugevas tuules kursilt kõrvale, triivisid Saaremaale ja olid sunnitud mootori parandamiseks Stockholmi tagasi pöörduma. Nendega kaasas oli 29 eestlast. Teine reis kulges paremini ja Noarootsist toodi ära 31 inimest, sealhulgas nende perekonnad, ja 29. märtsil 1944 saabusid nad Stockholmi.

Oma Riguldisse jäänud perekondi tõid ära ka Ingvar ja Voldemar Vesterby, Alexander ja William Treiberg ja Arnold Brunberg. Nad võtsid endaga kaasa 32 inimest ja 9. aprillil 1944 jõuti tervelt Rootsi.

Miks äratoomisreisid?

1943. aasta lõpp ja 1944. aasta algus – veidi tausta:

Teine maailmasõda kestis täie hooga edasi. Idarindel tungis Stalini Punaarmee üha jõulisemalt peale, Wehrmacht tuuled olid pöördunud ja hakati tunnetama, et

sakslased seisavad kohutava lüüasaamise lävel.

Suur hulk eestirootslasi oli juba läinud Rootsi, paljud Hanko kaudu, kas omal käel, salaja ehitatud või valmisseatud paatidel või mõne organiseeritud ja sakslaste heaks kiidetud transpordi, haigetranspordi abil.⁴ 1943. aastal oli Rootsi lahkunud kokku 1 708 eestirootslast. Enamik oli siiski veel Eestis.

Survet küll avaldati ja läbi-rääkimisi eestirootslaste üldise ja legaalse ümberasumise kohta toimus, kuid need võtsid aega ja nende tulemus oli ebaselge. Aeg surus peale – kas jõuab? Kas õnnestub oma kaasmaalased Rootsi toimetada, enne kui Nõukogude armee uuesti Eestise tungib? Mis sellega kaasneb, oli aimatav. Üks kord oli seda juba nähtud.

1944. aasta alguses hakkas ka Soome ja Rootsi saabuvate põgenikepaatide arv vähenema – rootslaste asualadel tekkis paadiehitajatest ja paatidest puudus. Paljud, kes oskasid, ja kel oli võimalus ise endale paat ehitada või omandada, olid juba lahkunud.

Just siis hakkas hulk juba Rootsis olevaid noori eestirootslastest mehi ellu viima plaane, mida oldi kavandatud pikemat aega – hankida paadid, sõita Eestisse ja tuua inimesed, perekond ja sugulased ära. Salaja. Esimene reis korraldati 1944. aasta vahetusel. Seejärel äratoomisreisid jätkusid, enamik neist tehti aprilli-mais Vormsile. Siis ei teatud veel, et 1944. aasta juunis sõitma hakanud mootorpurjekas „Juhan“ toimetab oma üheksa reisiga Rootsi 3 335 eestirootslast. Sest kuidas pidi seda teadma pool aastat varem, kui läbirääkimised organiseeritud, üldise üleveo üle paistsid olevat toppama jäänud?

Kuidas äratoomisi planeeriti ja korraldati?

Äratoomisreise sanktsioneeris Eestirootslaste komitee⁵ ja neid rahastati laenudega paatide, mootorite ja kütuse ostmiseks. Hiljem müüdi paadid maha ja saadi osa laenatud rahast tagasi. Äratoomisi teostanud meestele eriti heldelt ei makstud. Kui üldse maksti. Johan Wallin märgib, et „rahast ei piisanud isegi vihhamantli jaoks. Ajal, kui olin Rootsist ära, jäin ilma ka palgast“.

Äratoomisreisid Vormsilt kulgised Hanko kaudu. Tulekust anti ette teada, kuid maabumiskohta ei avaldatud kunagi. Kõik pidi toimuma kiiresti – ööpimeduses maale ja samal ööl tagasi.

Hankost lahkuti hiljemalt kell 2 pärastlõunal, öösel kella 11–12 paiku oldi Vormsi all, kus kaks meest saadeti maale, kolmas viis paadi rannast eemale ja jäi pimeduse varjus ootama. Kaks maalolijat pidid inimesed kokku koguma, ja hommikul kella 4–5 paiku asuti vormsilaste ja nende kompsudega Hanko poole tee. Tulevaste reise kohta võidi asjaosalistele isikutele ka ette teada anda, kuid täpset aega ja kohta ei määratud ette mitte kunagi. Nii rannavalvele kui saareelanikele mõeldes maabuti iga kord tundmatus kohas. Esimeses järjekorras üritati kaasa võtta omakseid ja ennast pikka aega varjanud inimesi.

Paadid, mis võisid peale võtta umbes 30 „kerge pagasiga“ inimest, olid tavalistest põgenikepaatidest suuremad, kuid siiski piisavalt väikesed, et maabuda Vormsi kõrvalistel madalatel randadel. Komitee säilinud kviitungite järgi osteti Wallini 15-sõlmelise Volvo Pentamootoriga paat 7300 krooni eest, mis vastab tänapäeval umbes

157 000 Rootsi kroonile. Paat, millega Lars Lilja vormsilased ära töi, oli 11 meetrit pikk ja sõitis kiirusega 9 sõlme. Bensiin võeti kaasa Rootsist või osteti Soome mustalt turult. Nii nagu tööriistad ja mootorite määrdeõli, oli ka bensiin defitsiit ja seetõttu raskesti kättesaadav.

Kas sakslased olid äratoomisreisidest teadlikud?

Jah – ja ei. Kui välja arvata õnnetu juhtum Dibys, ei olnud Vormsis maabumiste ajal Saksa vahtkondi näha ja võib arvata, et sakslased hoidsid ennast teadlikult eemale.

Kirjas Rootsi välisministeeriumi saatkonna nõunikule Svante Hellstedtile mainib Eestirootslaste komitee esimees Sigurd Curman kirjavahetust Idaalade Ministeeriumis Ostlandi eest vastutava dr. Kleistiga, milles arutati eestirootslaste ümberasustamist. Curman arvas olevat saanud kirjavahetusest teada, et sakslased väiksemates paatides väikestes gruppides reiseid korraldamist otseselt ei takista ja et „transpordid peaks toimuma pigem Soome, kust väljarändajad saaksid Rootsi edasi minna“.⁶

Katarina Sandell Lindström Hosbyst, kes elab praegu Norrtäljes

Äratoomine Kersletist / Saxbyst – jutustab Katarina Sandell Lindström

Katarina Sandell Lindström ja tema õde Maria Hosby Joans talust olid koos 40 inimesega, kellest enamik Kersleti elanikud, viimasel äratoomisreisil, mis toimus Vormsilt 1944. aasta mais. Järgneb Katarina jutustus, mis on salvestatud tänapäeval:

„Oli esimene mai 1944. Hosbys ei olnud enam ühtegi noort, vaid mõned väikesed tüdrukud ja meie, minu vanem õde Maria ja mina, kes olid siis 20 ja 17 aastat vanad. Kõik teised olid läinud Rootsi. Üks vanem naaberküla tüdruk oli jätnud oma pakid meie juurde ja ütles neile järele tulles, just enne minekut ja otsekui möödaminnes, et meie asemel üritaks ta ühe paadiga ära tulla.“

„Mõtlesime tema jutu üle järele. Olime kuskilt kuulnud, et Kersletti tullakse inimestele järele. Kui läheks ja vaataks, võib-olla saame sealt samuti Rootsi? Isal oli oma paat ja mõtlesime, et põgeneme sellel koos kahe teise perekonna ja veel mõne inimesega. Kuid teda ei olnud sel hetkel kodus, mistõttu me ei saanud temalt nõu küsida ja ema oli juba Rootsist, ta oli tulnud haigetranspordiga. Meil olid Kersletti sugulased, ja nii tegime otsuse – läheme Kersletti ja Rootsist!“

„Maria läks naabrite juurde ja palus neil loomade eest hoolitseda ja öelda isale, kui too koju tuleb, mida me otsustasime. Pakkisime asjad, rakendasime hobuse vankri ette ja asusime teele. Pikneritest möödudes lehvitasime hüvastijätku vanatädi Gertrudile. Svibys elas meie vanaonu ja temaga jätsime mõttes hüvasti. Sõitsime edasi

Hullo poole. Me ei suutnud uskuda, et oleme tõepoolest teel! Kuid kuhu me lõpuks välja jõuame?”

„Mõtted käisid peas ringi. Hullo mõõdusime Rosenbladi pansionaadist, kuhu olid majutatud Saksa sõdurid. Mis saab, kui mõni neist välja tuleb, meid peatab ja küsib, kuhu me läheme? Mida me siis ütleme? Mis saab, kui nad meie kompse näevad?”

„Süda oli saapasääres ja just siis, kui me Rosenbladide juurest mõõdusime, tuli üks sõjaväelane välja, püss õlal! Vaatas meile otsa – ja andis au! Pööras siis ümber ja läks teises suunas, sinna, kust me tulime. Meie läksime Kersleti poole edasi.“

„Kohale jõudnud, läksime oma sugulase juurde ja rääkisime oma tuleku põhjusest. Siis pidid kõik, kes tuli Rootsi viia, kogunema Andros-tallu. Inimesi oli väga palju, paistis, et pool küla, kuid enamasti Kersleti ja mõned väikelastega emad. Vanemaid inimesi oli vähe ja mehi mõni üksik.“

„Istusime põrandal ja tukastasime paate oodates. Siis aeti meid üles ja öeldi, et on aeg hakata minema läbi metsa naaberkülla Saxbysse, kus on paadid.“

„Tõepoolest, seal oligi kaks paati, ühel oli julla kadunud, nii et nad pidid tulema meiega. Pealelaadimine algas, isad kandsid oma tütred pardale, paatideni jõudmiseks tuli kaugele kahlata, sest vesi oli madal. Rannas oli kitsas, ühel vanamemmel, ma ei tea, kellel, oli kaasas korv keedetud munadega, mida ta meile, teeasujatele jagas – Midagi tee peale süüa, ütles ta. Ta andis mulle mitu muna. Ma ei unusta seda, minu arvates oli ta nii lahke.“

„Mõne aja pärast avastasin, et õde Mariat minu paadis ei ole! Kas ta ei tulnudki kaasa? Selgus, et ta

on teises paadis, mida juhtis Anders Lilja. Seal oli vaid 16 inimest, kohti oleks jätkunud teistelegi, kuid kõik Saxby randa tulnud olid pardal. Võib-olla polnud sõnum jõudnud kõikideni, kes oleks tahtnud kaasa tulla? Minu paadis, mida juhtis Johan Wallin, oli meid palju rohkem, 26 tükki. Kokku oli meid, Hanko poole minejaid 42. Pluss paatide juhid ja meeskonnaliikmed. Nii et ühtekokku umbes 50 inimest.“

„Johan Wallini paat oli kaetud mootorpaat, istmed olid ridades, nendeni jõudmiseks tuli paar trepiastet alla minna. Paat oli moodne, Johan ise seisis võõris, tuuleklaasiga katuse all ja juhtis. Paadi külgedel olid ka aknad. Istusime üpris mugavalt ja vaatasime reisi ajal üle mere pimedusse, mõnikord nägin ainult vett. Puhus tugev tuul, mitmed jäid merehaigeks, kuid Johan Walliniga oli turvaline. Ma ei mäleta, mitu tundi me Hankosse sõitsime, kuid lõpuks olime õnnelikult kohal. Lars Lilja oli juba seal. Meid võeti sõbralikult vastu ja anti meile öömaja. Siis sõitsime veoautoga rongile, mis viis meid Turusse, sinna sõitsime kaubavagunis. Oli kitsas ja soe, istusime põrandal, kuid kõik läks hästi ja me jõudsime kohale.“

„Sadamas läksime Nordstjärnanile, mis viis meid Stockholmi, lõpuks maabusime Skeppsbro. Kogu päev kulus sissekirjutusele ja registreerimisele ja meile anti kohvi ja võileibu. Pärast seda tuli täitõrje ja saun. Seejärel paigutati meid erinevatesse majutuskohtadesse laiali. Sattusin koos õe Mariaga Stureby hooldekodusse, ema oli seal juba 1943. aasta sügisest. Jäime sinna üheks kuuks.“

„Isa tuli neliteist päeva hiljem, tema sattus Sabbatsbergi. Siis viidi meid üle Västeråsi ja siis pidime tööle hakkama. Isa hakkas ühes talus sulaseks, mina läksin Maria-

ga teenijatüdrukuks. Seejärel sain Mariaga tööd Lidingö ühes toidupoes, hiljem kolisin Stockholmi.“

„Pärast seda, kui Eesti jälle vabaks sai, olen olnud Vormsil ja Hosby Joansal palju kordi. Elu on edasi läinud, nüüd mõtlen tänuhulikult, et elu on mind soosinud. Aitäh, Rootsi!”

Katarina Sandell Lindström osales esimesel organiseeritud reisil Vormsile, mille korraldas Eestirootslaste Kultuuri Selts 1989. aastal. Siis ei olnud tema kodutalust (Hosby Joansa) alles enam ühtki hoonet. Esimestel Eesti taasiseseisvumise järgsetel aastatel korraldas ta Rootsis Vormsi elanikele korjandusi, kuna abivajajaid oli palju.

Johan Wallin

Johan Wallini, kes sündis 14. aprillil 1911 Hullo Hermas-talus, on peetud eestirootslaste üheks edukaimaks ettevõtjaks.

1939. aastal sõitis ta Stockholmi, et õppida Stockholmi Tehnika-instituudis (STI) elektriinseneriks. Ta kavatses naasta pärast 1941. aastal toimuvaid eksameid Vormsile, et alustada saare elektrifitseerimist. Teise Maailmasõja puhkemise tõttu need plaanid nurjusid. Kuid side Vormsi ja vormsilastega säilis – 1944. aasta kevadel lahkus ta Stockholmis oma teenistusest ja hakkas oma kaasmaalasi eraviisiliste päästeaktsioonide abil Rootsi toimetama, korraldades mootorpaadiga äratoomisreise üle Soome lahe Hankosse. Neid reise ei tehtud mitte üksi, vaid kahe-kolmeliikmeliste meeskondadega, mille koosseis oli iga kord erinev.

Pärast lõpueksamite sooritamist Stockholmis asus ta tööle elektriinseneri ja mehhaanilise konstruktorina ja asutas 1950. aastate alguses koos isaga ettevõtte Hermas Elmekaniska Verkstad, mida juhtis kuni

surmani 1981. aastal. Pereettevõtte kõrval tegutses ta partnerluse korras ka mitme teise ettevõtte tegevjuhina. Oma ettevõtete kaudu lõi ta töökohti ka eestirootslastele ja vormsilastele.

Lars Lilja

Lars Edvin Lilja sündis Hullo Erjas-talus 16. oktoobril 1919 ja juhtis teist paatkonda, mis toimetas vormsilasi Hanko kaudu Rootsi. Tema isa Johan Lilja oli 1930. aastatel Vormsi vallavanem, kelle ajal, 1932. aastal külastas oma Eesti visiidi raames Vormsit ka Rootsi kroonprints Gustaf Adolf. Kui kroonprints koos kaaskonnaga Sviby sadamasilla äärde saabus, pidas Johan Lilja vormsilaste esindajana neile tervituskõne. See oli austav ülesanne.

1938. aastal lõpetas Lars Lilja Haapsalu Rootsi gümnaasiumi. 1943. aastal tuli ta koos nelja noore mehega Vormsilt Stockholmi. Ta kirjeldab põgenemist lühidalt „Põgenikeraamatus“, milles jutustab minekust väikeses mootorpaadis, ilma kaardi, kompassi ja piisava koguse mootoriõlita Jurmo saarele ja sealt edasi Rootsi. Ta kõneleb ka sellest, kuidas tekkis mõte vormsilaste äratoomisest.

Hiljem jätkas Lars oma õpinguid Stockholmis, õppis keemiainseneriks ja lõpetas 1947. aastal Stockholmi Tehnikainstituudi.

Järelsõna

Minu ema Ester Maria Weesar, Kellet Nigors Mare, neiupõlvenimega Ahlström sündis Kersletis Nygårds-talus, oli viimasel Johan Wallini äratoomisreisil, mis algas Saxbyst ja millest jutustas Katarina Sandell Lindström.

Lapse ja teismelisena küsisin tihti, kuidas meie suguvõsa Rootsi jõudis, kuid ei ema, vanavanemad ega teised sugulased ei soovinud

sellest kõnelda. „Pole siin millestki rääkida. Ma ei mäleta, see oli ju nii ammu!“, kõlas vastus. Või hakkasid nad rääkima milleski muust. Kuid Lidingöl minu vanaisa ja vanaema Lars ja Katarina Ahlströmi juures käisid sageli nende sõbrad ja vanemad sugulased ja siis räägiti ainult Vormsist. Puhtas Vormsi keeles. Istusin põrandal ja kuulasin, ja sain nende jutust aru, ehkki küll mitte kõike, sest ei mõistnud konteksti. Nad rääkisid läbisegi venelastest ja sakslastest ja sakslastest ja venelastest, ja paljudest inimestest, kelle nime ma ei tundnud. Minu kõrvus oli see kõik üks suur segapuder. Ja nagu hiljem aru sain, oli elu sõjaaegsel Vormsil just selline. Kohutav segadus. Lõpetasin küsimise, kuid soovisin endiselt vastust.

Katarina Sandell Lindströmi looga jõudis minuni viimane jutustus minu perekonna põgenemisest Vormsilt. Olin pikka aega arvanud, et kogu perekond saabus Rootsi ühel ajal, kuid nii see ei olnud. Minu suguvõsal on mitu põgenemislugu ja arvan, et nii oli ka paljudel teistel. Olen oma perekonnaliikmete väljaotsimiseks rääkinud paljude inimestega, lapanud raamatuid, vaadanud läbi ajaleheväljalõikeid ja otsinud infot Rootsi Riigiarhiivi dokumentidest.

Selline see meie perekonna lugu oli. Võib-olla tuleb tuttav ette? Kõigepealt läks Rootsi minu ema vanim vend, kes võttis kaasa hulga noori külapoisse. Tugevas aerupaadis, mis valmistati Kersleti lähedal metsas, sõudsid nad mobilisatsiooni eest Hankosse. Haigetransportidega lahkusid Vormsilt vanad ja haiged, nagu minu ema vanavanaisa Hans Lindkvist (Kamas-Hans) ja tema naine Katarina.

Seejärel ootasid oma järjekorda väikelapsed, kes ei oleks iseseisvalt hakkama saanud, kui nende va-

nematega oleks midagi juhtunud. Minu vanaisa ehitas salaja paadi ja viis üle mitte ainult oma väiksemate lastega perekonna, vaid ka venna pere koos väikelastega, naabri koos lastega ja ka teiste naabrite lapsed. Kokku 21 inimest – 8 täiskasvanut ja 13 last. Nad jõudsid Soome ja seal tuli paat maha jätta, kuid vanaisa sai selle Rootsi tuua. Suviti „läksime merele“, nagu me ütlesime, just selle vanaisa mootorpaadiga, mille ta oli veidike ümber ehitanud. Püüdsime skääride vahel kala ja külastasime minu Vormsi vanavanemate häid sõpru.

Nõnda oli vanaisa põgenikupaadil minu Rootsi lapsepõlves tähtis roll, kuid seda, et tegemist oli sama paadiga, mis neid Vormsilt ära tõi, mõistsin ma alles täiskasvanueas.

Siis oli vanemate tüdrukute kord Vormsilt lahkuda. Minu ema toodi koos küla teismeliste tüdrukutega ära Johan Wallini põgenikepaadis. Sellest reisist jutustab Katarina Sandell Lindström.

Kersletti jäid vanemad inimesed nagu vanavanaema ja vanavanaisa Agneta ja Johan Hallman, kes saabusid mõni kuu hiljem Lidingöle Breviki sadamasillale mootorpurjekaga „Juhan“. 1944. aasta suvekuudel „viimasel Vormsi suvel“, oli Johan Hallman koos Anders Fälti ja mõningate teiste veel allesjäänud meestega pakkinud kokku Vormsi kiriku varasid, et viia need Rootsi varjule. Need kirikuvarad asuvad praegu Tallinnas Rootsi-Mihkli kiriku muuseumis. Tunnen selle üle, et varade päästjate seas oli minu vanavanaisa, suurt uhkust.

Minu perekonnaloos on paika saanud veel üks pusletükk, mis tähendab minule isiklikult palju – see, kuidas minu ema Rootsi jõudis. Olen ju sündinud siin ja minu lapsepõlve ajal olid Vormsi

ja Eesti väga lähedal, kuid samas ka väga kaugel.

Perekonna elulaad järgis osaliselt seda, mida kasutati „kodusaarel. Vanaema ja vanaisa rääkisid vormsirootsi keelt, ja näiteks toit oli paljuski sama, mida söödi Vormsil, kuid minu Rootsi klassikaaslaste omast täiesti erinev – söime iga päev musta eesti rukkileiba, peolaul oli sageli hapukapsas, jõime keefirit/hapupiima, jõuludeks tehti verivorsti, vanaisa ja onud püüdsid kala ja vanaisa suitsutas kala. Värskest suitsutatud lestad olid parimad asjad, mida teadsime ja igatsesime. Kõik oli teistsugune ja minu Rootsi sõprade jaoks „imelik“.

Kasvasin üles Vormsi murde ja Vormsi toiduga, mis olid riigirootsi omast nii erinevad. Vormsist ja põgenemisest aga ei räägitud. Igal juhul mitte meiega, kes me olime Rootsis sündinud. Ma ei teagi, miks. Kuid ma tahtsin teada ja paljudele lapsepõlve ajal esitatud küsimustele sain vastuse alles nüüd, täiskasvanueas.

Viited:

1. Väljaanne Estlandssvenskarnas flykt över Östersjön – Flyktberättelser och namnförteckning över anlända 1940–1945, mida nimetatakse ka „Pögenikeraamatuks“, sisaldab unikaalseid põgenemislugusid, mis pandi kirja veidi pärast saabumist Rootsi.
2. „Ei varem ega hiljem pole miinidel olnud meresõjas nii suurt tähtsust ja see pole kunagi olnud nii ohvriterikas kui Teise maailmasõja ajal Läänemerel“. – Ofredens hav, Östersjön 1939–1992.
3. Äratoomisreiside ajal vaheldunud meeskonnaliikmed olid: Lars Blomman, Johannes Massalin, Lars Broman, Edvin Ahlberg, Johan Ahlström, Hans Grundsten, Lars Beckman, Isak Rosenblad, Hjalmar Förberg, Lars Emil Förberg, Hans Alström ja Oskar Westerbusch.
4. 1943. aastal toimetati legaalselt niinimetatud haigetranspordi raames Rootsi 782 inimest: 1943. aasta maikuu mootorlaeval Seagull II (43 inimest) ja sügisel aurulaeval Odini kolme reisiga (738 inimest). Paljud lahkusid väikestes paatides omal käel, ilma loata. 1943. aastal saabus 131 põgenikegrupis Rootsi 936 eestirootslast.
5. Eestirootslaste komitee, mille esimees oli 1943–1950, kui komi-

tee lõpetas tegevuse, riigiantikvaar Sigurd Curman, korraldas muuhulgas sõja ajal eestirootslastest põgenike vastuvõtmist Rootsis. Komitee tegevust rahastas Rootsi riik.

6. lk. 271, Estlandssvenskarnas flykt över Östersjön – kiri on dateerimata, kuid kirjutatud 1944. aasta mai alguses.

Allikad:

Artikkel täispikkuses: Kustbon 4/2019. Intervjuu Katarina Sandell Lindströmiga, oktoober 2019.

Isikuandmed: Bo Nyman, oktoober 2019.

Estlandssvenskarnas flykt över Östersjön – Flyktberättelser och namnförteckning över anlända 1940–1945, toimetaja Margareta Hammerman, SOV kirjastus (2014)

Estlands svenskar 25 år i Sverige, Juubeliväljaanne, toimetaja Elmar Nyman, väljaandja: SOV (1968)

Ofredens hav – Östersjön 1939–1992, Jan Linder ja Lennart Lundberg, kirjastus Infomanager (2002)

Sverige och den stora flykten från Estland 1943–1944, Carl Göran Andræ, Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur (2004) ning mitmesugused Kustboni numbrid, sealhulgas nr. 2/1961 ja nr. 2/1981

Hea teekaaslane

Kirikus on palju teistmoodi kui tavaliselt, sest avalikud jumalateenistused ei ole enam lubatud. Sakramente vajame ometi sama palju, kui auto kütust ja sakramentaalne elu ei tohiks peatuda pikemaks kui tingimata vajalik, näiteks selleks, et mitte teisi oma kohalolekuga nakatada. Kirikusse on ka eriolukorras kõik jätkuvalt oodatud pihtima, palvetama ja armulauda vastu võtma. Tulla saab kas kiriku tavalisel lahtiolekuajal või kohtumist eraldi kokku leppides.

Praeguses eriolukorras näitab kõik, et olukord ei parane nii kiiresti, nagu sooviksime – peame ennast ette valmistama pigem pikaajalise maratoni kui kiirjooksu jaoks. Tähtis on mitte väsida palvetamast nende eest, kes peavad praegu otsustama ja vastutama: peaministri, valitsuse eest; samuti nende eest, kes oma erilisel viisil inimesi teenivad – haiglatöötajate, politseinike ja kõigi eest, kelle õlgadel on kriisi lahendamise vastutus.

Oluline on valmistuda selleks, et me väljume praegusest kriisist tunduvalt vaesemana kui enne. Kui aga materiaalne kaotus on paratamatu hind inimeste päästmiseks, on see igal juhul väärt investeering. Vaesuski võib saada õnnistuseks, kui vaid suudame kokku hoida ja raskusi ühiselt kanda ning seejuures mitte unustada võimalusi, mis aitavad meil üheskoos tulevikku ehitada. Väiksus võib olla meile suureks abiks, kui on vaja ühiskond uuesti käima panna.

Mõned hõiskavad juba praegu, et me tuleme kriisist välja paremate inimeste ja parema ühiskonnana. Et see tõepoolest nii ka läheks, on meil kristlastena suur ülesanne olla teistele eeskujuks ning mitte võtta seda endastmõistetavana – on vaja palvetada ja mõtiskleda selle üle, mida Jumal tahab meile praegu öelda. Sama kindlalt kui Kristus on võitnud surma üle annab Ta ka õigel ajal meile võitu Korona üle.

Corona drabbar oss alla!

Ingegerd Lindström

Just nu lever vi i en värld som känns upp och ner. Vi rekommenderas att hålla avstånd, tvätta händerna, nysa i armvecket och stanna hemma om vi känner oss sjuka. Denna viruspandemi har slagit hårt mot våra samhällen. Skolor stänger, arbetsplatser stänger och många människor hamnar i arbetslöshet och många företag står inför hotet om konkurs.

Vi som är över 70 år uppmanas att stanna hemma och inte träffa andra människor, inte ens våra barn och barnbarn. Många äldre som är ensamma drabbas extra hårt. Ensamheten kan bli väldigt tung. Men risken att bli smittad väger många gånger tyngre än längtan efter sällskap.

Jag har under mitt liv varit med om flera pandemier och jag har även ett starkt minne av hur det kändes som barn att vara isolerad och inte få träffa föräldrarna på grund av smitta.

Jag var 4-5 år gammal när jag fick scharlakansfeber. På den tiden fanns inte, eller så fick inte alla, vaccin mot streptokocker. Jag blev i alla fall inlagd på infektionskliniken i Örebro, där jag bodde då. Jag minns än idag känslan av övergivenhet när jag endast fick möta mina föräldrar genom en glasruta. Vi fick inte träffas fysiskt utan de fick stå utanför fönstret och jag innanför. Samtidigt har jag minnen av att jag delade sjuksal med ett antal andra smittade barn så helt ensam var jag inte. Förutom sorgen av att inte få träffa mina föräldrar fysiskt så minns jag vilken stor sorg det var när jag skulle åka hem.

Mina föräldrar hade lämnat mina älsklingsleksaker till sjukhuset men när jag blev utskriven fick jag inte tillbaka dem för de skulle till destruktion så de inte kunde föra smittan vidare. Den sorgen kommer jag mycket väl ihåg.

Nästa tillfälle som jag kommer ihåg mycket väl var pandemin Asiaten 1957. Den pandemin drabbade minst lika många som corona gör idag. Redan då tömdes skolorna, arbetsplatserna, idrotten påverkades liksom idag. Men då inte på grund av medveten nedstängning från myndigheterna utan för att så många blev sjuka. Vissa uppgifter visar på att ca 1,2 miljoner människor i världen dog av Asiaten. Andra nämner andra antal miljoner men alla är överens om att väldigt många människor världen över dog. Då var det mestadels yngre som dog mot idag mestadels äldre som dör.

Mina egna minnen från 1957 då jag var 14 år var att bara jag och en flicka till i min klass av 23

elever var i skolan och var friska. Trodde vi, men det visade sig att när alla andra tillfrisknade och kom tillbaka fick vi istället meningit (hjärnhinneinflammation), Förmodligen bar vi på viruset men fick endast följsjukdomen av det. Vem vet? Idag hade vi förmodligen blivit inlagda på infektionskliniken men då fick jag ligga hemma och läkaren kom på hembesök istället. Idag kan jag kanske förstå att det berodde på att sjukhusen var fulla ändå av sjuka människor så vi inte fick plats så länge vi inte blev sämre. Men det var det inte tal om då och inte tyckte varken jag eller mina föräldrar att det var något konstigt. Då skrev inte tidningarna så mycket om pandemin som de gör idag men det var ju en annan tid då nyheter inte färdades så snabbt som idag.

Vi kommer att klara denna pandemi också, det kommer en tid då allt går tillbaka till normalt igen. Men det kan dröja och under tiden får vi leva så bra vi kan, hitta andra sätt att fylla våra dagar på.

Var rädda om er! Så småningom kommer Sverige och Estland att kunna mötas igen på riktigt och inte endast genom tidningen eller via internet. Håll ut!

Koroonaviirus puudutab meid kõiki

Ingegerd Lindström

Elame maailmas, mis tundub olevat pahupidi pööratud. Meil soovitatakse hoida distantsi, pesta käsi, köhida käisesse ja jääda ennast haigena tundes koju. See pandeemia on andnud meie ühiskondadele tugeva hoobi. Koolid suletakse, töökohad kaovad, paljud inimesed jäävad tööta ja paljud ettevõtted on pankroti lävel.

Meile, kes me oleme üle 70 aasta vanad, soovitatakse jääda koju ja vältida kohtumisi teiste inimeste, sealhulgas ka laste ja lastelastega. Eriti raskes olukorras paljud üksi elavad vanurid. Üksildus võib muutuda vägagi kurnavaks. Kuid nakatumisoht kaalub seltskonnatagatsuse mitmekordselt üles.

Olen oma elus kogenud mitut pandeemiat ja mäletan selgelt, mis tunne on olla lapsena nakkuse tõttu isolatsioonis ja vanematest eemal.

Olin 4-5-aastane, kui jäin sarlakitesse. Streptokokkide vastast vaktsiini sel ajal ei olnud, või ei jätkunud seda kõigile. Igatahes pandi mind Örebro, kus ma toona elasin, nakkuskliinikusse. Mäletan tänaseni hüljatuse tunnet, kui nägin vanemaid üksnes aknaklaasi tagant. Füüsiliselt meid kokku ei lastud, nemad oli väljas, mina sees. Samas mäletan, et olin teiste nakatunud lastega ühes palatis. Nii et päris üksi ma ka ei olnud. Lisaks kurbusele, kui mul ei lubatud vanematega füüsiliselt kokku saada, mäletan suurt nukrust, kui pidin koju sõitma. Vanemad olid jätnud minu lemmikmänguasjad

haiglasse, kuid sealt väljakirjutamisel ma neid tagasi ei saanud. Need kuulusid hävitamisele, et vältida nakkuse edasikandumist. See kurbus on mul siiani meeles.

Järgmine selge mälestus on seotud 1957. aasta Aasia gripiga. See pandeemia tabas vähemalt sama paljusid, kui tänane koroonaviirus. Ka siis tühjenesid koolid, töökohad, ja nagu tänagi, oli häiritud spordielu. Kuid seda mitte võimude teadliku tegevuse tulemusel, vaid seetõttu, et haigestunuid oli palju. Mõningatel andmetel suri Aasia grippi umbes 1,2 miljonit inimest. Teistel andmetel oli miljoneid rohkem või vähem, ent kõik on ühel meelel selles, et surnuid oli äärmiselt palju. Erinevalt täna domineerivatest vanadest surid toona peamiselt noored.

Ise mäletan 1957. aastast, kui olin 14-aastane, et minu klassist, kus oli 23 õpilast, olid terved ja käisid koolis vaid mina ja veel üks tüdruk. Õigupoolest arvasime, et oleme terved. Ent siis, kui teised paranesid ja kooli tulid, haigestusime meningiiti (ajukelmepõletikku). Tõenäoliselt olime me viirust kandnud, kuid põdesime üksnes selle järelsümptomeid. Kes teab? Täna oleks meid arvatavasti pandud nakkuskliinikusse, toona pidin aga jääma koju ja arst tuli minu juurde. Täna mõistan, et haiglad olid haigeid inimesi täis, mistõttu seni, kuni meie olukord ei halvenenud, meid sinna ei võetud. Kuid toona sellest ei räägitud ja ei mina ega minu vanemad seda kummaliseks ei pidanud. Sel ajal ajalehtedes pandeemiast nii palju ei kirjutatud, kuid siis oli ka teine aeg, mil uudised nii kiiresti ei liikunud.

Me saame ka sellest pandeemiast üle. Küll tuleb aeg, mil kõik on taas tavapärane. Kuid see võib võtta aega ja seni tuleb elada niihästi, kui suudame, sisustada oma päevi teistmoodi.

Hoidke ennast! Küll ajapikku Eesti ja Rootsi taas kohtuvad ja seda mitte ainult ajalehe või interneti vahendusel. Pidage vastu!

Jubilarer juli–december 2020

Juubilarid juuli–detsember 2020

60

Kersti Muuga 29 november

65

Sirje Johannes 31 juli
 Per-Arne Jönebring 3 augusti
 Taimi Uuesoo 15 augusti
 Eva Lorentz 2 september
 Toomas Paalvelt 22 oktober

70

Anne Ant 5 augusti
 Herbert Hinno 5 augusti

75

Ebbe Silla 27 augusti
 Sven Nyholm 13 oktober
 Anne Sooneste 3 december
 Einart Seeman 9 december

80

Juta Holst 23 juli
 Ulla-Britt Öberg 25 december

85

Astrid Mitman 13 augusti

90

Sivia Tamm 10 juli
 Frida Ingrid Linnea Holmgren 13 augusti
 Maj-Britt Nibon 16 augusti
 Axel Alvar Friberg 17 september
 Lars Ivar Appelblom 1 oktober
 Olaf Langsepp 25 oktober

95

Harry Seffers 21 augusti
 Signe Elsa Ingrid Davidsson 19 september

Gratulationer i förskott till er alla!

Õnnitlused teile kõigile juba ette!

Språkbo på Aibolands museum
 Rannarootsi Muuseumi
 keelepesa

På Aibolands museum träffas man varannan torsdag och talar svenska. Det är personer som vill utveckla sina kunskaper i svenska och lära sig mer om språket. Ledare är Kaire Reiljan och Lydia Kalda. Den som vill vara med kan anmäla sig till lydia@aiboland.ee

Rannarootsi muuseumis toimub neljapäeviti rootsi keele ring, kuhu on oodatud kõik, kes soovivad parandada oma rootsi keele oskust. Juhendajad Kaire Reiljan ja Lydia Kalda. Huvilistel palume endast teada anda aadressil lydia@aiboland.ee.

Returadress i Sverige:

Svenska Odlingens Vänner, SOV
Wallingatan 32-34 5tr
111 24 Stockholm

Tagastusaadress Eestis:

Eestirootslaste Kultuuriomavalitsus
Rüütli 9
10130 Tallinn

S:t Mikaelsskyrkan

Rüütli 9

10130 Tallinn

Med anledning av den pågående krisen är det idagsläget osäkert hur och när några gudstjänster kan komma igång igen. Vi hänvisar till hemsidan: www.stmikael.ee för aktuell information.

Upprop! Hjälp Aibolands museum att bygga nya Havscentrum!

Vid Aibolands museum kommer det byggas ett nytt Havscentrum för olika verksamheter. Byggnaden får i gatuplanet utrymmen för en liten båtverkstad och ett kafé med kök. På övervåningen kommer det att byggas en multifunktionell utställnings-, konferens- och konsertsal för 60 personer.

Bankkonto uppgifter:

Kontoägarens namn: Rahandusministeerium (kontoägaren för Stiftelsen Aibolands museum)

Bank: SEB Pank AS

Adress: Tornimäe 2, Tallinn, 15010, Estonia

SWIFT: EEUHEE2X

IBAN: EE891010220034796011

Referensnummer: 3500082114

OBS! Referensnummer är obligatoriskt för att bidraget skall komma fram.

Bidragets syfte: Havscentrum